

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

**Cílené likvidace
jako prostředek boje proti terorismu**

Jana Peterová

Katedra mezinárodního práva
Vedoucí diplomové práce: Mgr. Věra Honusková Ph.D.

září 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Cílené likvidace jako prostředek boje proti terorismu“ zpracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly v práci řádně citovány. Prohlašuji zároveň, že tato práce nebyla použita k získání stejného nebo jiného titulu.

V Praze

Podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mojí diplomové práce Mgr. Věře Honuskové Ph.D. za cenné připomínky, rady a trpělivost.

Obsah

Úvod	5
I. Vymezení základních pojmů	8
I. I Cílené likvidace – terminologie	8
I. II Cílené likvidace – definice pojmu	9
I. III Definice terorismu	10
I. IV Rozbor literatury	13
II. Cílené likvidace a právo lidských práv	16
II. I Úvodem	16
II. I. I Paralelní aplikace lidskoprávní a humanitární úpravy	16
II. III Ochrana před svévolným zbavením života	19
II. IV Ochrana před úmyslným zbavením života	22
II. V Konvergence materiálního rozsahu článku 2 EÚPL a článku 6 MPOPP	27
II. VI Derogace práva na život	28
II. VII Závěrem	29
III. Cílené likvidace a mezinárodní humanitární právo	30
III. I Úvodem	30
III. II Ozbrojený konflikt – definice a klasifikace pojmu	31
III. III Přípustnost cílených likvidací v rámci mezinárodního humanitárního práva	35
III. II. I Zásada rozlišování	36
III. II. I. I Kombatanti	36
III. II. I. II Civilní obyvatelstvo	37
III. II. I. III Státní orgány de iure a de facto	37
III. II. I. IV Činy soukromých osob	39
III. II. I. V Zákaz zabití či zranění osoby vyřazené z boje	40
III. II. I. VI Zákaz přímého útoku proti chráněným osobám a zákaz nerozlišujících útoků	41
III. II. I. VII. Přímá účast na nepřátelských akcích	42
III. II. II Zásada lidskosti vojenské nezbytnosti	43
III. II. II. I Zásada lidskosti	44
III. II. II. II Zásada vojenské nezbytnosti	44
III. II. III. Zásada proporcionality	45
III. II. IV Zásada prevence	47
III. II. V Zákaz prohlášení, že nebude dáována žádná milost	49
III. II. VI Zákaz proradnosti	50
III. II. VII Zákaz nebo omezení používání některých zbraní	52
III. III. Závěrem	53
IV. Cílené likvidace a právo mezinárodní bezpečnosti	55
IV. I Úvodem	55
IV. II Krajní nouze	55
IV. III Tíseň	56
IV. IV Vyšší moc	57
IV. V Protiopatření	57
IV. VI Sebeobrana	57
IV. VII Závěrem	60
Závěr	62
Seznam použité literatury a pramenů	67
Resumé	71
Abstract	72

Úvod

Boj proti terorismu na mezinárodní úrovni se v posledních desetiletích stal zvláště významným tématem, které upoutává pozornost v kruzích odborné i laické veřejnosti. Terorismus zasahuje bohaté země, stejně tak jako země chudé, objevuje se ve všech koutech světa. Teroristické útoky představují vážnou hrozbu pro hodnoty jako jsou ochrana a dodržování lidských práv, ochrana civilního obyvatelstva, princip tolerance mezi národy, smírné řešení konfliktů a mnohé další principy, které má mezinárodní společenství uplatňovat a chránit. Státy se proti nebezpečí, které představuje terorismus, snaží bránit v různých rovinách. Mezi protiteroristická opatření, při kterých dochází k použití násilí ze strany státu mohou, podle mínění některých autorů, patřit i metody označované jako cílené likvidace. Právě cíleným likvidacím ve smyslu metody boje proti terorismu je věnována tato diplomová práce.

Je třeba připomenout, že ani legitimní snaha států o potlačení terorismu nesmí, ve svých důsledcích, vést k porušování základních lidských práv. Nejednoznačnost jasných a obecně uznávaných hranic přípustnosti cílených likvidací může být hrozbou pro hodnoty, které stojí ve středu zájmu mezinárodního společenství a o jejichž ochranu, jak zastánci, tak oponenti metody cílených likvidací usilují. Přínosem práce má být oddělení toho, co je z hlediska použití cílených likvidací jako prostředků boje proti terorismu legální, od toho, co je považováno za protiprávní.

Hlavním výzkumným problémem této diplomové práce je analýza přípustnosti cílených likvidací v současném *lex lata* práva lidských práv, humanitárního práva a pravidel pro použití síly mezi státy. Práce hledá odpověď na otázku: „Jsou cílené likvidace přípustnou metodou boje proti terorismu, a to z pohledu *lex lata* práva lidských práv, humanitárního práva a práva mezinárodní bezpečnosti?“

Pro volbu metodologie práce mi byly inspirací knihy „Vědecká propedeutika pro právníky“ od Viktora Knappa, „Metodologie vědy“ od Františka Ochrany a „Jak zkoumat politiku“ od Petra Druláka. Jako nástroj ke zkoumání daného předmětu odpovídá cílům práce metoda kvalitativní, jejímž účelem není data s nimiž pracuje kvantifikovat, ale přiznává jim určitý obsah, který následně vyhodnocuje. Z hlediska způsobu výzkumu byl pro práci zvolen explanační přístup, který se spíše orientuje na strukturu a na sociální realitu se dívá z vnějšku. Co se týče práce s použitými prameny, byla na základě analýzy textu použitých pramenů identifikována a popsána relevantní ustanovení. Poté byla tato obecná zjištění pomocí dedukce aplikována na konkrétní otázku cílených likvidací a shrnuta do výsledných závěrů.

Stat' se skládá ze čtyř kapitol. Cíl první kapitoly je deskriptivní povahy a je jím objasnění použité terminologie a obsahu klíčových pojmů. Toto je ovšem cíl jen dílčí, jehož úkolem je připravit půdu pro cíl analytický, kterému se věnuje druhá, třetí a čtvrtá kapitola. Náplní druhé kapitoly je analýza legality cílených likvidací v rámci úpravy lidskoprávní. Třetí kapitola zkoumá podmínky legality cílených likvidací v mezích úpravy humanitárněprávní. Kapitola čtvrtá se věnuje přípustnosti cílených likvidací v rámci práva mezinárodní bezpečnosti.

Cílené likvidace představují metodu užití takové síly, která je s to zbavit jedince života. Analýza se proto zaměří primárně na ta ustanovení smluvních instrumentů, rozhodovací praxi a doktrinální pojednání, jejichž specifickým cílem je ochrana lidského života. Jiná práva, k jejichž porušení cílené likvidace nutně vedou nebo vést mohou, například právo na spravedlivý proces, nemohou být, vzhledem k požadovanému rozsahu, v práci dotčena. Pro účely této práce je subjektem, který jedince života zbavuje, vždy stát nebo subjekt státu asimilovaný. Protože se však postavení toho, kdo je života zbavován, liší v závislosti na postavení jedince a právním rámci, který jeho postavení upravuje, bude problematika „ne“přípustnosti zbavení jedince života zkoumána v rámci úpravy práva lidských práv, mezinárodního humanitárního práva a práva mezinárodní bezpečnosti.

K analýze legality cílených likvidací však existují i jiné přístupy. Z jiného úhlu nahlíží na tuto problematiku Nils Melzer,¹⁾ který analyzuje cílené likvidace v režimu vynucování práva, respektive v režimu trestněprávním a v režimu provádění nepřátelských bojových akcí. Podle výše zmíněného autora zahrnuje režim trestněprávní, všechna vnitrostátní a extraterritoriální opatření učiněná státem k zajištění veřejné bezpečnosti, práva a pořádku. V režimu provádění nepřátelských bojových akcí jsou pak obsaženy všechny normy a principy, které regulují provádění nepřátelských akcí, bez ohledu na to, zda byly k tomuto účelu speciálně určeny. Obě paradigmaty shrnují pravidla a principy z různých existujících právních rámců, tj. z práva lidských práv, mezinárodního humanitárního práva a práva mezinárodní bezpečnosti, pod dané teoretické východisko. Náhled, který pro svoji práci zvolil Nils Melzer však považuji pro účely mé diplomové práce za méně příhodný. Domnívám se totiž, že vymezení legality cílených likvidací v rámci úpravy lidskoprávní, humanitárního práva a pravidel pro použití síly mezi státy je, pro účely této diplomové práce, vhodnější. Výzkum legality cílených likvidací bude zasazen do právních rámců již existujících a plně užívaných a pro zkoumání předmětu práce není třeba konstruovat paradigmaty nová.

¹⁾ Melzer, N. Targeted Killing in International Law, Oxford University Press, 2008, s. 81

Jako primárních pramenů je užíváno mezinárodních smluv a obyčejového obecně platného mezinárodního práva. Mezi použité prameny patří zejména Charta OSN, smluvní dokumenty mezinárodního humanitárního práva – čtyři Ženevské úmluvy z roku 1949, jejich Dodatkové protokoly z roku 1977 a mezinárodní smlouvy, které upravují lidskoprávní tematiku.

Sekundární prameny zastupují rozhodnutí mezinárodních soudních a kvazisoudních orgánů, jednostranné akty mezinárodních organizací (například rezoluce Rady bezpečnosti a Valného shromáždění OSN), mezinárodněprávní nauka, zejména monografie, sborníky, odborné články a komentáře k výše uvedeným pramenům. Při vyhledávání informací byly také využity internetové zdroje, zejména databáze s odbornými příspěvky, webové stránky OSN a Evropské Unie.

K vyhledávání judikátů a posudků, použitých v této diplomové práci, bylo použito veřejně přístupných internetových databází. Z velkého množství rozhodovaných a posuzovaných případů byly vybrány ty, které jsou z hlediska tématu práce relevantní a zároveň v odborných kruzích často zmiňované.

I. Vymezení základních pojmů

I. I Cílené likvidace – terminologie

K označení cílených likvidací je, v závislosti na kontextu, ve kterém o nich hovoříme, možné použít širokého spektra výrazů. Objevují se termíny jako neutralizace (*neutralisation*)²⁾ a eliminace (*elimination*).³⁾ Jiná označení zdůrazňují preventivní nebo vojenský charakter činů, například cílená sebeobrana (*targeted selfdefence*,⁴⁾ a preventivní likvidace (*preventive liquidatio*),⁵⁾ U některých autorů se můžeme setkat s výrazy typu cílené preventivní akce (*pinpointed preventive actions*)⁶⁾ nebo cílené potlačení terorismu (*targeted frustration of terrorism*).⁷⁾ V doktrínách států, které k použití cílených likvidací přistoupily, nacházíme následující označení: cílené zabití (*gezielte totung*) v pojednání německého autora G. Nolte. *Finalen Rettungsschuss* v doktríně švýcarské,⁸⁾ nebo *shoot to kill policy* ve Velké Británii.⁹⁾ Alternativně bývá užíváno i označení *extra-judicial killing*.¹⁰⁾

Jak je z předchozích řádků vidět, jsou operace, o kterých pojednává tato práce, označovány velkým množstvím výrazů a použitá terminologie bývá často spojena s hodnotovým postojem vůči těmto metodám. Pro účely této stati jsem zvolila český termín cílené likvidace. Vybrala jsem jej proto, že toto označení považuji pro účely této práce za nejvýstižnější. Slovo cílená zahrnuje vytipování konkrétní osoby. Slovo likvidace označuje cíl i výsledek těchto operací.

²⁾ ICJ, *The Republic of Nicaragua v. The United States of America Case*, 1984

³⁾ David, S. R. *Fatal Choices*, s. 2, *The Begin-Sadat Center for strategic studies*, Bar-Ilan University, *Middle East Security and Policy Studies No. 51*, přístupné na <http://www.biu.ac.il/Besa/david.pdf> ke dni 15. 3. 2011

⁴⁾ Wedgwood, R. *On the Legality of targeted assassinations*, the Council on Foreign Relations, přístupné na http://www.nytimes.com/cfr/international/slot2_032504.html?pagewanted ke dni 15. 3. 2011

⁵⁾ Nolte, G. „Preventive Use of Force and Preventive Killings: Moves into a Different Legal Order“, s. 148, *Theoretical Inquiries in Law: Vol. 5 : No. 1, Article 4.*, 2004, přístupné na <http://www.bepress.com/til/default/vol5/iss1/art4> ke dni 15. 3. 2011

⁶⁾ Ben-Naftali, O. & Michaeli, K. R. „We Must Not Make a Scarecrow of the Law“, *HeinOnline*, přístupné na <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/cintl36&div=18&id=&page> = ke dni 15. 3. 2011

⁷⁾ *Public Committee Against Torture in Israel v Government of Israel*, H CJ 769/02, přístupné na <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2007/21.html> ke dni 15. 3. 2011

⁸⁾ Akeret-Blatter, R., Vollenweider, J., *Amok und „finaler Rettungsschuss“*

⁹⁾ Gregg, Ashley M., *Shoot to Kill – How Far is too Far in Protecting Citizens a Comparative Discussion of the Shoot-to-Kill Orders Given in London after the Subway Bombing and Those Given in the Aftermath of Hurricane Katrina*, dostupné na

<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/psilr25&div=12&id=&page>

¹⁰⁾ Ruys, T. *License to kill? State-sponsored assassination under international law*, K.U. Leuven Faculty of Law, 2005, přístupné na <https://www.law.kuleuven.be/iir/nl/onderzoek/wp/WP76e.pdf> ke dni 15. 3. 2011

I. II Cílené likvidace – definice pojmu

Názory na obsah pojmu cílených likvidací se, v závislosti na pohledu jejich autora, liší. Například R. S. David ve své publikaci „Fatal Choices“¹¹⁾ definuje cílenou likvidaci jako záměrné zabití určité osoby nebo skupiny konkrétních jedinců vykonané s explicitním souhlasem vlády. V podobném duchu T. Ruys v příspěvku „License to kill? State-sponsored assassination under international law“ definuje cílené likvidace jako úmyslné zabití konkrétního jedince, přičitatelné státu. Dále se o cílené likvidaci zmiňuje Kretzmer ve svém pojednání „The Targeted Killing of suspected terrorists,“¹²⁾ ve kterém se zaměřuje zejména na teroristy, kteří se vyskytují mimo území státu vykonávajícího operaci. L. Doswald v článku „Right to Life in Armed Conflict“,¹³⁾ vylučuje cílenou likvidaci v případech zabití, ke kterému dojde během boje v rámci mezinárodního ozbrojeného konfliktu, kdy jeden komбатant cílí a zabíjí jiného nepřátelského bojovníka. Jako cílenou likvidaci pak posledně zmíněný autor shledává situaci, kdy stát považuje konkrétní osobu, na základě jejích aktivit, za vážnou hrozbu pro společnost a rozhodne se tohoto jedince zabít, a to dokonce i v době, kdy tato osoba aktuálně neprovádí nepřátelské aktivity.

Výše zmíněné definice však neposkytují celistvý a dostatečně přesný popis jednání, které je předmětem této práce. Pro účely této diplomové práce je tedy nutné pojem cílených likvidací vymežit. Tato stať se zaměřuje na jednání, která splňují pět níže uvedených kumulativních znaků.

Prvním znakem je užití násilí takové intenzity, že je s to způsobit smrt lidské bytosti (*lethal force*).¹⁴⁾ Násilí užitá vůči cílené osobě může zahrnovat rozličné metody a prostředky, vždy však takové intenzity, aby bylo s to způsobit smrt lidské bytosti.

Dalším prvkem je úmysl, a to úmysl přímý. Musí jít o předem uvážené jednání. Úmysl předem uvážený (*premeditation*)¹⁵⁾ předpokládá jednání předem promyšlené a připravené.

Třetí požadavek, zaměření na individuálně vybrané jedince, odlišuje cílené likvidace od operací vedených proti cílům určeným kolektivně nebo náhodně.

¹¹⁾ David, S. R. Fatal Choices, s. 2, The Begin-Sadat Center for strategic studies, Bar-Ilan University, Middle East Security and Policy Studies No. 51, přístupné na <http://www.biu.ac.il/Besa/david.pdf> ke dni 15. 3. 2011

¹²⁾ Kretzmer, D. Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence?, European Journal of International Law, 2005, přístupné na <http://ejil.oxfordjournals.org/search?author1=David+Kretzmer&sortspec> ke dni 15. 3. 2011

¹³⁾ Doswald-Beck, L. The Right to life in armed conflict: does international humanitarian law provide all the answers?, 2006, přístupné na <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/review/review-864-p881.htm> ke dni 15. 3. 2011

¹⁴⁾ Melzer, N. Targeted Killing in International Law, Oxford University Press, 2008

¹⁵⁾ Tamtéž

Čtvrtým kritériem je, že osoba, která je předmětem cílené likvidace, není ve vazbě či jiné formě fyzické dispozice těch, kteří tuto operaci provádějí. Soudní svolení k vykonání cílené likvidace by na posouzení operace jako cílené likvidace nemělo žádný vliv. Jinými slovy, cílené likvidace představují zbavení života osob, které se nacházejí mimo dosah operátora, nikoli však nezbytně zbavení života bez předchozího soudního rozhodnutí.

Dalším prvkem je přičitatelnost cílených likvidací subjektu mezinárodního práva. Tato práce se zaměřuje na státem organizované cílené likvidace.¹⁶⁾

I. III Definice terorismu

Účelem této podkapitoly není, vzhledem k zaměření práce, zevrubná analýza pojmu terorismu, ale vymezení tohoto jevu pro účely dalšího výkladu. Pozornost je zaměřena jen na definice sjednávané na úrovni univerzální. Vymezení terorismu sjednaná v rámci regionálních či národních systémů, jsou ponechána stranou.

Diskuse o jednotné právní definici terorismu probíhá již několik desítek let. Vývoj posledních desetiletí je možno rozdělit do tří období. Prvním obdobím jsou třicátá léta, kdy došlo k přijetí první univerzální mezinárodní úmluvy, která pojem terorismu poměrně celistvě vymezovala, a to Úmluvy o potlačování a předcházení mezinárodního terorismu z roku 1937.¹⁷⁾ Tato úmluva však nikdy nevstoupila v platnost.

Druhý pokus o univerzální definici terorismu proběhl na půdě ad hoc výboru pro mezinárodní terorismus,¹⁸⁾ který byl zřízen valným shromážděním OSN. V důsledku politických sporů – studené války – se však výbor výsledku nedobral.

Třetí období, následující po studené válce, během něhož došlo k vypracování několika návrhů, a to v rámci Valného shromáždění, Rady bezpečnosti i ad hoc výboru,¹⁹⁾ bylo úspěšnější.

Ani jedno z vymezení pojmu terorismu však není považováno za univerzálně akceptovatelné. Definice obsažené v novějších dokumentech se shodují s individuálním trestněprávním přístupem a obsahují jisté standardní prvky. Prvním prvkem je násilné jednání, které je namířeno proti osobám nebo majetku. Druhým prvkem je úmysl, specifický záměr, kterým je snaha zastrážit veřejnost. Objevoval se i prvek motivace, která má spočívat ve

¹⁶⁾ Jako další prvek cílených likvidací požaduje N. Melzer, aby smrt cílené osoby byla přímým cílem prováděné operace, v opozici ke ztrátám na životě, které ačkoli jsou záměrné a předem uvážené, zůstávají výsledkem operace, která primárně sleduje jiné cíle

¹⁷⁾ Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism of 1937 in Zdzislaw Galicky, International Law and Terrorism, Institute of International Law, University of Warsaw, Poland

¹⁸⁾ The Ad Hoc Committee on International Terrorism, resolution 3034 (XXVII),

¹⁹⁾ Zřízen rezolucí Valného shromážděním OSN 51/210, 17.12. 1996

sledování ideologických cílů. Dalším prvkem je kategorie pachatelů. Právě spory o kvalifikaci jednání příslušníků hnutí za národní osvobození a osob jednajících jménem státu jsou jedním z největších problémů při stanovení univerzální definice terorismu.

Doktrinální pojetí definice terorismu jsou mnohá a různorodá. Vzhledem k tomu, že obecně uznaná definice terorismu neexistuje, zůstává obsah tohoto termínu neurčitý. Terorismus zahrnuje celou řadu protiprávních násilných jednání, různorodých subjektů, v rozdílných právních systémech.

Co se týče protiprávního násilí ze strany státu, může toto stát konat sám svými orgány vůči vlastnímu obyvatelstvu, nebo vůči národu, který usiluje o sebeurčení. Stát může k aktům násilí podněcovat jednotlivce nebo skupiny jednotlivců. Jde například o podporu teroristů, kteří operují na cizím státním území. Ve výše uvedených případech je hlavním činitelem stát. Podstatným rysem tohoto druhu terorismu je násilné jednání přičitatelné státu, který za něj nese mezinárodní odpovědnost. Jako státní terorismus je tedy možné označit použití násilí k dosažení určitých cílů, které je činěno v rozporu s mezinárodním právem, a které je prováděno, podněcováno nebo kontrolováno státními orgány na vlastním nebo na cizím státním území.

Teroristickou činnost mohou páchat i jednotlivci, respektive skupiny osob bez podněcování nebo kontroly ze strany státu. Násilí je v těchto případech pácháno výhradně činnostmi vnitrostátních subjektů. Komise pro mezinárodní právo (dále i Komise) vypracovala roku 1954 návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva,²⁰⁾ článek č. 2 tohoto kodexu označuje za teroristické akty státní moci ty činy, jež jsou zaměřeny na podniknutí nebo povzbuzování teroristické činnosti v jiném státě, nebo takový postup státních orgánů, kterým se umožňuje páchání teroristické akce v jiném státě. Návrh tedy nezahrnoval činy spáchané jednotlivci nebo skupinou osob.

V roce 1994 předložila Komise pro mezinárodní právo návrh, který počítal s tím, že Mezinárodní trestní soud (dále i MTS) bude po svém vzniku stíhat nejen zločiny spadající do kompetence dosavadních mezinárodních trestních tribunálů, ale též zločin terorismu. Jako výchozí bod přitom Komisi sloužila celá řada mezinárodních úmluv upravujících postih některých vymezených forem terorismu. Během Římské konference však nebyl návrh na začlenění zločinu terorismu do Statutu MTS zástupci států přijat a zločin terorismu byl ze Statutu Mezinárodního trestního soudu vynechán.

²⁰⁾ Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind, 1954

Některé teroristické činy mohou splývat se zločiny proti lidskosti, zločiny válečnými nebo se zločinem agrese²¹⁾ vymezenými ve Statutu Mezinárodního trestního soudu. Valné shromáždění OSN v Deklaraci o nepřipustnosti vměšování do vnitřních věcí č. 2131 z roku 1965²²⁾ zdůraznilo zákaz použití ekonomických, politických nebo jiných opatření ze strany státu, aby donutil jiný stát k omezení jeho suverénních práv nebo k získání jakýchkoliv výhod. Obdobný zákaz je možno najít v Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy z roku 1970.²³⁾ Tato Deklarace zakotvuje zákaz použití síly a hrozby silou. Každý stát má povinnost vystříhat se organizování nebo povzbuzování organizování nepravidelných sil nebo ozbrojených band, čítajíc v to žoldáky, ke vtržení na území do jiného státu.²⁴⁾ V definici agrese z roku 1974²⁵⁾ jsou obsaženy činy, které je možno považovat za činy mezinárodního terorismu. V roce 1985 byla na půdě Valného shromáždění OSN přijata rezoluce č. 40/61,²⁶⁾ která odsoudila jako trestné všechny činy, metody a praktiky terorismu, ať jsou spáchány kdekoli a kýmkoli, včetně činů, které ohrožují přátelské vztahy mezi státy a jejich bezpečnost.

Co se týče pokusů o přípravu komplexní úmluvy o mezinárodním terorismu, je i nadále činný ad hoc výbor pro přípravu komplexní úmluvy o mezinárodním terorismu vytvořený na základě rezoluce Valného shromáždění OSN č. 51/210 z roku 1996.²⁷⁾ V rámci snah o vytvoření komplexní úmluvy o terorismu, jež by obsahovala univerzálně akceptovanou definici tohoto jevu, byl v roce 2000 Indií předložen pracovní návrh, podle kterého zločin terorismu představuje zejména: způsobení smrti nebo vážné tělesné újmy jiné osobě, vážnou škodu na veřejném nebo soukromém majetku, je-li účelem těchto činů zastrašení obyvatelstva, donucení vlády či mezinárodní organizace něco činit nebo se jistého jednání zdržet.²⁸⁾

²¹⁾ Definice zločinu agrese byla přijata na Revizní konferenci Římského statutu konané v Kampale (Uganda) v roce 2010. Konference si, mimo definování zločinu agrese, kladla za cíl revizi Římského statutu a zhodnocení dosavadního působení Mezinárodního trestního soudu

²²⁾ Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty, 21 Dec. 1965

²³⁾ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 24 Oct. 1970

²⁴⁾ Tamtéž

²⁵⁾ Definition of Aggression, 14 Dec. 1974

²⁶⁾ Measures to prevent international terrorism, 9 Dec. 1985

²⁷⁾ Další setkání zmíněného výboru se konalo 11.–15. dubna 2011

²⁸⁾ Šturma, P., Nováková, J., Bílková, V. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu, Praha, C. H. Beck, 2003, s. 13

V reakci na teroristické útoky na USA z 11. září 2001 byla dne 12. září 2001 na půdě Rady Bezpečnosti přijata rezoluce 1368, která byla následována rezolucí 1373 ze dne 28. září 2001. Posledně jmenovanou rezolucí byl zřízen prováděcí orgán Counter-Terrorism Committee. Ani tyto rezoluce však definici terorismu nepřinesly.

I přes dlouhodobou snahu mezinárodního společenství o vymezení pojmu terorismu se, do dnešních dnů, obecně platnou definici nalézt nepodařilo. Neexistence všeobecně uznávané definice terorismu nese i pojmově nejasné vymezení osob, které teroristické činy páchají. Za současného stavu nejsou, na univerzální rovině, terorismus, ani osoba podezřelá z terorismu pojmy právními, tj. z hlediska platného práva relevantně definovanými.

I. IV Rozbor literatury

Tato podkapitola představuje některé z autorů, jejichž díla byla v této diplomové práci použita jako pramen. V dalším textu budou shrnuta hlavní teoretická východiska, ze kterých níže zmínění autoři vycházejí.

Pokud je mi známo, nebyla v rámci české nauky zpracována studie, která by se zabývala výlučně fenoménem cílených likvidací. Byla však publikována dlouhá řada děl, která s dílčími aspekty této problematiky souvisí. Mezi zahraniční autory, kteří se problematice cílených likvidací věnují patří například Nils Melzer. Jeho kniha „Targeted Killing in International Law“²⁹⁾ nabízí relativně komplexní analýzu cílených likvidací.

N. Melzer zkoumá přípustnost cílených likvidací v rámci dvou komplexů pravidel, které označuje jako paradigma trestněprávní a provádění nepřátelských akcí. Problematice cílených likvidací v souvislosti s bojem proti terorismu se však věnuje pouze okrajově.

Dalším autorem, který se na relativně komplexní úrovni cíleným likvidacím věnuje, je Georg Nolte. Ve své publikaci „Preventive Use of Force and Preventive Killings: Moves into a Different Legal Order“³⁰⁾ zkoumá preventivní použití síly mezi státy a použití síly ze strany státu vůči jednotlivci ve světle nebezpečí bezprostředně hrozící škody. Dalším příspěvkem k otázce cílených likvidací je studie zvláštního zpravodaje OSN pro mimosoudní a svévolné popravy či exekuce na místě Philipa Alstona, který cílené likvidace analyzuje v rovině práva lidských práv, mezinárodního humanitárního práva a práva na sebeobranu.³¹⁾

²⁹⁾ Melzer, N. Targeted Killing in International Law, Oxford University Press, 2008

³⁰⁾ Georg, N. Preventive Use of Force and Preventive Killings: Moves into a Different Legal Order, s. 148

³¹⁾ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Philip Alston, 2010

Tom Ruys v pojednání „License to kill? State-sponsored assassination under international law“³²⁾ řeší otázku legality cílených likvidací z hlediska úpravy lidskoprávní a humanitárně právní. Posledně jmenovaný autor věnuje pozornost zejména otázkám požadavků nezbytnosti a proporcionality v souvislosti s právem na život. V této věci poznamenává, že požadavky nezbytnosti a proporcionality, které se uplatňují při užití smrtící síly mají zjevně blízko k principům vojenské nezbytnosti a proporcionality uplatňovaným v právu humanitárním. Nezbytnost vymezuje jako požadavek vyčerpat všechny dostupné prostředky, které nevedou k usmrcení jedince. Proporcionalita vyžaduje pečlivé hledání rovnováhy mezi cílem, kterého má být dosaženo a prostředky, které k tomuto cíli vedou. Podle autorova mínění je v případě záměrného zbavení života porušení práva na život presumováno, pokud není prokázáno, že všechny pokusy zadržet osobu zklamaly. T. Ruys podotýká, že humanitární právo v zásadě povoluje vytipování a zabití jedince, který je bojovníkem nebo civilistou, jenž se přímo podílí na nepřátelských akcích. Hlavní obtíž tento autor vidí v objasnění toho, jaké chování naplňuje pojem přímé účasti na nepřátelských akcích. Cílené likvidace v tomto směru shledává jako přípustné, pouze, jsou-li namířeny proti osobám, které se zjevně připravují nebo se již zapojují do útočného jednání. Užití smrtící síly proti jakékoli osobě, která nepředstavuje legitimní vojenský cíl v situaci ozbrojeného konfliktu, podléhá úpravě lidskoprávní. V případě jakýchkoli pochybností je osobu nutno pokládat za chráněného civilistu. Legalita cílených likvidací v rámci humanitárního práva bude často záviset na okolnostech konkrétního případu. S výhradou kontroverze ohledně vymezení pojmu přímé účasti na nepřátelských akcích, mezinárodní právo nabízí podle T. Ruyse jasný normativní rámec pro státem organizované cílené likvidace a návrhy, které mají modifikovat existující právní rámce, s ohledem na hrozbu teroristických útoků a státních politik typu „shoot-to-kill,“ podle mínění tohoto autora porušují *rull of law* a musí být proto odmítnuty.

Analýzu legality cílených likvidací prováděných státem Izrael zpracovaly Orna Ben-Naftali a Keren R. Michaeli v pojednání „We Must Not Make a Scarecrow of the Law: A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killing.“³³⁾ Autorky analyzují izraelskou politiku cílených likvidací v mezích tří různých právních rámců, které jsou podle mínění autorek simultánně aplikovatelné. Jedná se o právo lidských práv, pravidla humanitárního práva a pravidla použití síly mezi státy. Autorky dospěly k závěrům, že během bojových akcí

³²⁾ Ruys, T. License to kill? State-sponsored assassination under international law, K.U. Leuven Faculty of Law, 2005, přístupné na <https://www.law.kuleuven.be/iir/nl/onderzoek/wp/WP76e.pdf> ke dni 15. 3. 2011

³³⁾ Ben-Naftali, O., Michaeli, K. R., We Must Not Make a Scarecrow of the Law: A Legal Analysis of the Israeli Policy of Targeted Killings

je cílené zabití jak kombatantů, tak civilního obyvatelstva, které se přímo podílí na nepřátelských akcích, přípustné. Mimo rámec bojových akcí představují kombatanti legitimní cíle jen za zcela výjimečných situací, zejména selžou-li všechny jiné prostředky k jejich potlačení. Subjekty, které nemají statut bojovníků včetně civilistů, kteří se nepodíleli nebo již přímo nepodílejí na nepřátelských akcích a členové vojenských organizací, kteří nejsou kombatanty, nesmějí být za žádných okolností cílem těchto operací, bez ohledu na to, zda je dosažitelná alternativa zadržení. Autorky uzavírají, že zatímco konkrétní a ojedinělá cílená likvidace může být přípustná, nelze uvažovat o cílených likvidacích jako o všeobecně používané metodě.

Chris Downes v článku „Targeted Killings in an Age of Terror“³⁴⁾ pojednává o cílených likvidacích v kontextu práva na sebeobranu.

³⁴⁾ Downes, Ch. Targeted Killings in an Age of Terror, Journal of Conflict & Security Law Vol. 9 No. 2, Oxford University Press 2004

II. Cílené likvidace a právo lidských práv

II.I Úvodem

Cílené likvidace vždy směřují ke zbavení jedince života. V následující kapitole je proto přípustnost cílených likvidací posuzována z hlediska práva na život. V dalším textu práce je přípustnost cílených likvidací zkoumána na základě hlavních mezinárodních lidskoprávních instrumentů. Dodatečným vodítkem jsou zjištění a praxe orgánů a kontrolních mechanismů odvozených z Charty prostřednictvím rezolucí OSN, zejména Komise pro lidská práva, která byla v roce 2006 nahrazena Radou pro lidská práva a zvláštních zpravodajů OSN.

Jednou z otázek, o kterých je vhodné se zmítnout, před vlastní analýzou přípustnosti cílených likvidací v rámci lidskoprávní úpravy, je paralelní aplikace lidskoprávních a humanitárních norem. Podle převažujícího názoru chrání, až na ojediněle připuštěné výjimky, právo lidských práv všechny lidské bytosti, za všech okolností, včetně doby ozbrojeného konfliktu nebo jiné mimořádné situace.³⁵⁾

II.I I Paralelní aplikace lidskoprávní a humanitární úpravy

Hlavní normativní rámce mezinárodního práva, které poskytují ochranu proti úmyslnému zbavení jedince života ze strany státu, jsou právo lidských práv (dále také PLP) a mezinárodní humanitární právo (dále také MHP). Oba právní rámce mají společný teleologický základ v ochraně lidské důstojnosti.³⁶⁾ Dále bude pojednáno o jejich souběžné aplikaci.

Obecně řečeno, zatímco aplikace mezinárodního humanitárního práva předpokládá existenci vnitřního nebo mezinárodního ozbrojeného konfliktu, lidskoprávní úmluvy vyžadují existenci jurisdikce. Hlavní lidskoprávní úmluvy nenechávají pochybnosti o jejich pokračující aplikaci v situacích ozbrojeného konfliktu. Článek 15/1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, výslovně potvrzuje aplikaci těchto úmluv v době války. Stejný závěr rovněž vyplývá ze znění článku 4/1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Smluvní humanitární právo, skrze Dodatkový protokol II, výslovně stanoví, že mezinárodní instrumenty, které se vztahují k lidským právům poskytují základní ochranu lidské bytosti³⁷⁾ a uznává, že ustanovení smluvního humanitárního práva jsou podpůrná

³⁵⁾ Kretzmer, D. Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence?, *European Journal of International Law*, 2005, přístupné na <http://ejil.oxfordjournals.org/search?author1=David+Kretzmer&sortspec> ke dni 15. 3. 2011

³⁶⁾ ICTY, prosecutor v Furndzija case, 1998

³⁷⁾ Preambule Dodatkového protokolu II k Ženevským úmluvám

k jiným pravidlům mezinárodního práva, která se týkají ochrany základních lidských práv během ozbrojeného konfliktu. Nepřetržitá aplikace práva lidských práv během ozbrojeného konfliktu byla konstantně vyjadřována Výborem pro lidská práva OSN³⁸⁾ i Mezinárodním soudním dvorem, například v posudcích ve věcech legality hrozby nebo použití jaderných zbraní a Palestinsko-izraelské zdi a v případě Kongo versus Uganda.³⁹⁾

Paralelní aplikace práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva v situacích ozbrojeného konfliktu klade otázku, která se týká jejich vzájemného vztahu s ohledem na ochranu jedinců před zbavením života. V této souvislosti uvedl mezinárodní soudní dvůr v posudku ve věci právních následků výstavby Palestinsko-izraelské zdi: „*Co se týče vztahu mezi mezinárodním humanitárním právem a právem lidských práv, jsou možné tři situace. Některá práva by měla být výlučně otázkou mezinárodního humanitárního práva, jiná výlučně záležitostí práva lidských práv, kdežto ostatní spadají pod obě tyto součásti mezinárodního práva. K posouzení otázky musí soud uvážit oba tyto systémy mezinárodního práva, konkrétně právo lidských práv a jako lex specialis mezinárodní humanitární právo.*“⁴⁰⁾

Mezinárodní soudní dvůr vyjádřil v posudku ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní vztah mezi mezinárodním humanitárním právem a právem lidských práv, s ohledem na ochranu života jedince během ozbrojeného konfliktu. Soud má za to, že ochrana poskytovaná mezinárodním paktem o občanských a politických právech neustupuje v dobách války, vyjma operací pod článkem 4 Paktu. V tomto případě je možné, se v době ohrožení státu, od určitých ustanovení odchýlit. Právo na život však mezi tato ustanovení nepatří. Obecně vzato, podle názoru vyjádřeného MSD je ochrana před svévolným zbavením života aplikovatelná také v průběhu ozbrojených konfliktů. Vymezení toho, co je svévolným zbavením života, je nutno stanovit skrze aplikaci lex specialis, tj. práva použitelného v ozbrojených konfliktech. Zda konkrétní ztráta na životě představuje svévolné zbavení života, je tedy nutno odvodit odkazem na právo, které je aplikovatelné v ozbrojeném konfliktu a nikoliv vyvozovat z ustanovení Paktu samotného.⁴¹⁾

Podle názoru speciálního zpravodaje OSN pro mimosoudní a svévolné popravy či exekuce na místě by měla být speciální úprava humanitárního práva použita pouze do

³⁸⁾ UNHRC, General comment no. 29, 2001

³⁹⁾ ICJ, Legality of the threat of Nuclear Weapons, 1996

⁴⁰⁾ ICJ, Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004, § 106

⁴¹⁾ ICJ, Legality of the threat of Nuclear Weapons, 1996, § 25

rozsahu, ve kterém se uplatní konflikt mezi principy, které spadají pod úpravu lidskoprávní a humanitárněprávní.⁴²⁾

Výbor pro lidská práva OSN (dále také výbor) také uznal relevanci *lex specialis* mezinárodního humanitárního práva pro interpretaci lidských práv během ozbrojených konfliktů.⁴³⁾ Výbor však učinil jasné stanovisko, že dokonce i v situacích, na které se vztahuje humanitární právo Mezinárodní pakt o občanských a politických právech dovoluje opatření, která se odchyľují od smluvně zaručených práv pouze pokud, a do toho rozsahu, kdy situace představuje pokračující hrozbu pro život národa.⁴⁴⁾

Meziamerická komise pro lidská práva tuto problematiku uchopila následovně. Meziamerická komise pro lidská práva došla k závěru, že přiměřené standardy pro posouzení akcí státních bezpečnostních složek ve vnitřním ozbrojeném konfliktu musí být odvozeny z obojího, z práva lidských práv a z *lex specialis* humanitárního práva. Důvodem pro vymezení MHP jako *lex specialis* k pravidlům PLP je podle Meziamerické komise pro lidská práva to, že ustanovení smluvního a zvykového humanitárního práva obecně umožňují obětem ozbrojeného konfliktu větší nebo více specializovanou ochranu, než poskytují obecně pojaté garance v Americké úmluvě o lidských právech. Komise však nabídla několik příkladů, na kterých ilustrovala, že humanitární právo je relevantní pouze, je-li zbavení života, ke kterému došlo v situaci ozbrojeného konfliktu, skutečně v souvislosti s tímto konfliktem.⁴⁵⁾

Výše uvedené posudky a rozhodnutí vyjadřují, že v situacích ozbrojeného konfliktu je aplikovatelná úprava humanitárního práva aniž by došlo k suspendování platnosti úpravy lidskoprávní. Oprávněnost zbavení života, ke kterému dojde v souvislosti s ozbrojeným konfliktem je, podle názorů obsažených ve výše prezentovaných posudcích a rozhodnutích, nutno primárně vymezit odkazem na speciální humanitárněprávní úpravu. Priorita *lex specialis* humanitární úpravy nevylučuje aplikaci, ale pouze vymezuje a vykládá úpravu lidskoprávní. Kde je humanitární úprava nedostatečně jasná nebo přesná k určení toho, zda je konkrétní zbavení života v souladu s právem, musí být, podle uvedených názorů výše zmíněných orgánů, tato pravidla objasněna skrze běžné prostředky interpretace smluv a odkazem na obecné principy na kterých stojí normativní rámec lidskoprávní úpravy. V těch případech, kdy speciální humanitární úprava nenabízí pravidla žádná a není možno nalézt dostatečná vodítka v obecných principech, na kterých je založeno humanitární právo, je na místě použít obecnou úpravu lidskoprávní.

⁴²⁾ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, 2004

⁴³⁾ UNHRC, General Comment no. 31, 2004

⁴⁴⁾ UNHRC, General Comment no. 29, 2001

⁴⁵⁾ IACiHR, Coard et al. v United States Case, 1999

Existuje ovšem i pohled jiný, podle kterého hraje v otázce vztahu práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva v situacích ozbrojeného konfliktu právo lidských práv roli nejen doplňkovou, pro případy, kdy humanitární právo nenabízí jasné odpovědi. Nýbrž úprava lidskoprávní ovlivňuje interpretaci specifických ustanovení humanitárního práva tak, že klade zvýšený důraz na humanitární aspekty při posuzování legality a legitimacy vojenských operací.⁴⁶⁾ Toto pojetí vztahu práva lidských práv a humanitárního práva při jejich paralelní aplikaci je možno dovodit i z rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva. Evropský soud pro lidská práva totiž na případy, které posuzuje, aplikuje úpravu lidskoprávní i v situacích, kdy se na věc vztahuje humanitární a lidskoprávní úprava současně.

II. III Ochrana před svévolným zbavením života

Cílené likvidace představují metodu užití takové síly, která je s to zbavit jedince života, dále proto budou analyzována ta ustanovení hlavních instrumentů na ochranu lidských práv, jejichž specifickým cílem je ochrana lidského života.

Mezinárodní Pakt o občanských a politických právech (dále i MPOPP/Pakt) v článku 6 odst. 1 stanoví že: „*Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.*“ V odstavci druhém Pakt stanoví že: „*V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vynesenoho příslušným soudem.*“ Druhý dodatkový protokol z roku 1989 pak stanovil zákaz trestu smrti. Článek 1 tohoto protokolu stanoví, že v rámci jurisdikce státu, který je smluvní stranou protokolu, nesmí být nikdo popraven a každý takový stát musí přijmout nutná opatření ke zrušení trestu smrti. K zákazu trestu smrti článek 1 Druhého dodatkového protokolu dodává, že k tomuto protokolu nejsou přípustné jiné výhrady než ty, které umožňují uložit trest smrti za nejtěžší vojenské trestné činy spáchané v době války.

Z těchto ustanovení plyne, že ochrana jedinců před zbavením života není bezvýjimečná. Za prvé, pro státy, kde nebyl ani protokolem zrušen trest smrti, Pakt výslovně výkon trestu smrti povoluje, a to na základě konečného rozsudku a pouze za nejtěžší trestné činy. Za druhé, jelikož je v textu Paktu zbavení života, které podléhá zákazu, formulováno

⁴⁶⁾ Ben-Naftali, O., Michaeli, K. R. „We Must Not Make a Scarecrow of the Law“, HeinOnline, přístupné na <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/cintl36&div=18&id=&page=ke dni 15. 3. 2011>

jako svévolné, závisí legalita takových zbavení života jedinců státními aktéry na významu pojmu svévolný. Za třetí, k určení toho, zda státem organizované cílené likvidace poruší zákaz svévolného zbavení života, je nutno dále zjistit, zda je možné se od zákazu, za výjimečných okolností uznávaných mezinárodním právem, odchýlit.

Pojem svévolně v Paktu nebyl definován. Během procesu vyjednávání o Paktu vyvstal spor, zda má být obecný zákaz zbavení života limitován vyčerpávajícím seznamem výjimek podobným seznamu přijatému v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, nebo zda označení tohoto zákazu termínem svévolně bude postačující. Navzdory silné kritice vágnosti tohoto výrazu, a přestože nebylo shody o jeho významu, pojem svévolně převážil. Tato volba odrážela neochotu většiny delegací předem vymezit všechny okolnosti, kdy může být život legálně vzat. Někteří delegáti zastávali názor, že pojmem svévolně je myšleno bez spravedlivého procesu.⁴⁷⁾

Komise expertů, která na žádost výboru ministrů Rady Evropy pojem svévolně interpretovala, dospěla k závěru, že svévolné zbavení života zahrnuje prvky protiprávnosti, nespravedlnosti, náladovosti a absurdnosti a došla k závěru, že nejde o synonymum pro slovo nelegální, poněvadž určité jednání může být považováno za legální, ale současně i za svévolné. V obecné připomínce č. 6⁴⁸⁾ specifikoval Výbor pro lidská práva, že vedle negativní povinnosti nezasahovat svévolně do práva na život jedince, mají státy také pozitivní závazek přijmout všechna přiměřená opatření k ochraně tohoto práva. Interpretace a konkretizace práva na život byla tak vlastně ponechána implementačnímu mechanismu předvídanému Paktem. Vymezení pojmu svévolný, bude tedy nutno hledat skrze rozhodovací praxi Výboru pro lidská práva. Z rozhodovací praxe Výboru jsou jako reprezentativní vzorek vybrány ty případy, které jsou v akademických kruzích notoricky známé. V dalším textu bude pojednáno o případech Suarez de Guerrero v Columbia⁴⁹⁾ a Baboeram et al. v Suriname.⁵⁰⁾

V případě Suarez de Guerrero v Columbia se jednalo o policejní zásah na dům v Bogotě, kde se měla nacházet oběť únosu. Když po vstoupení do objektu policie zjistila, že je dům prázdný, rozhodla se, že v domě na příchod údajných únosců počká. V následné akci bylo policií zastřeleno sedm osob podezřelých z únosu. Výbor pro lidská práva vyjádřil, že ustanovení článku 6 odst. 1 Paktu, (...) „*Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života*“ (...) znamená, že zákon musí striktně kontrolovat a limitovat

⁴⁷⁾ Melzer N. Targeted Killing in International Law, Oxford University Press, 2008, s. 93

⁴⁸⁾ General Comment No. 6 z roku 1982

⁴⁹⁾ UNHRC, Suarez de Guerrero v Columbia Case, 1982

⁵⁰⁾ UNHRC, Baboeram et al. v Suriname Case, 1984

okolnosti, za kterých může být ze strany státu osoba zbavena života. Výbor pro lidská práva shledal, že v tomto případě byli podezřelí policií zastřeleni bez varování, bez možnosti se vzdát nebo vysvětlit jejich záměry a důvod přítomnosti v domě. V daném případě nebylo také důkazů pro tvrzení, že policejní akce byla nezbytná pro obranu příslušníků samých nebo jiných osob, případně k zatčení či zamezení útěku podezřelých. Záměrné zabití zbavilo podezřelé osoby veškeré ochrany plynoucí z práva na spravedlivý proces zakotveného v Paktu. Výbor pro lidská práva v tomto případě konstatoval porušení článku 6 odst. 1 Paktu.⁵¹⁾

V případě Baboeram et al. v Suriname se jednalo o patnáct osob, které byly drženy surinamskou vojenskou policií v jejich domovech. Posléze bylo těchto patnáct osob již mrtvých dopraveno do nemocnice s tím, že dotčení byli zabiti při pokusu o únik. Výbor k věci poznamenal, že stát nebyl s to poskytnout žádný důkaz, že tyto osoby byly zastřeleny při pokusu o únik. Výbor dospěl k závěru, že oběti byly svévolně zbaveny života v rozporu s článkem 6 MPOPP.⁵²⁾ Význam pojmu *svévolně* a s tímto i materiální rozsah práva na život vyžadovaný Paktem musí být primárně odvozován z praxe smluvního implementačního mechanismu. Na základě posudkové praxe Výboru pro lidská práva lze stanovit následující standardy pro obsah pojmu „*svévolnosti*“: jedná se o požadavky dostatečného právního základu, nezbytnosti, proporcionality a prevence.

Právo na život musí být chráněno prostřednictvím garancí poskytovaných domácí legislativou. Skutečnost, že vnitrostátní právo striktně nekontroluje a nereguluje okolnosti, za kterých může být osoba státními aktéry zbavena života, znamená sama o sobě porušení práva na život podle článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.⁵³⁾

Zbavení života je svévolné, je-li následkem síly, jejíž intenzita převyšuje úroveň nutnou k udržení nebo obnovení práva a veřejného pořádku s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Požadavek absolutní nezbytnosti zahrnuje tři různé aspekty, a to kvalitativní, kvantitativní a časový. Z hlediska kvalitativního aspektu je zbavení života svévolné, když použití potenciálně smrtící síly jako takové není striktně nevyhnutelné k ochraně osob, včetně příslušníků policie, před bezprostředně hrozící smrtí nebo vážným zraněním a dále není-li striktně nevyhnutelné k zadržení osoby nebo aby bylo zabráněno útěku podezřelého ze spáchání vážného zločinu. Z hlediska kvantitativního je zbavení života

⁵¹⁾ UNHRC, de Guerrero v Columbia Case, 1982, §§ 13.1-3

⁵²⁾ UNHRC, Baboeram et al. v Suriname Case, 1985, §§ 14, 15

⁵³⁾ UN HRC, General Comment No. 6, 1982

svévolné, když je způsobeno silou, která přesahuje minimální intenzitu nezbytnou k dosažení legitimního účelu.

Z hlediska časového aspektu je zbavení života svévolné, když je způsobeno silou, která je použita proti osobě, která ještě není a nebo už není hrozbou, k jejímuž odstranění by bylo zapotřebí užití smrtící síly.

Nedostatek požadavku proporcionality, který činí zbavení života svévolným nastává, je-li použitá síla v disproporci se skutečným nebezpečím. Například zbavení života nemůže být ospravedlněno, když neexistuje žádná skutečná hrozba nebo když se jedná o hrozbu pouze politické povahy.⁵⁴⁾

Z hlediska požadavku prevence je zbavení života svévolné, jestliže je možné se mu vyhnout za použití přiměřených preventivních opatření. Použití smrtící síly je svévolné, jestliže mu nepředcházelo varování, nebo nebyla-li dána příležitost vzdát se, když okolnosti případu toto rozumně dovolovaly.⁵⁵⁾ Zbavení života je rovněž považováno za svévolné, když je založeno na pouhém podezření, že dotyčná osoba se účastní kriminálních akcí a tudíž představuje hrozbu pro společnost. Takové jednání zbavuje podezřelou osobu práva na řádný proces.⁵⁶⁾

II. IV Ochrana před úmyslným zbavením života

V této podkapitole je pojednáno o právu na život v kontextu jedné z regionálních úprav, a to Evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také EÚLP / Úmluva). Pojednání o regionální úpravě je v diplomové práci zakomponováno z toho důvodu, aby bylo možno závěry plynoucí z úpravy univerzální porovnat se zjištěními, která vyjdou najevo v této podkapitole. Evropská úprava byla zvolena proto, že EÚLP představuje vysoký a propracovaný standard ochrany lidských práv. O ostatních regionálních úpravách v této diplomové práci pojednáno nebude. Analýza prováděná v této kapitole, tedy nebude vycházet ze všech dostupných zdrojů informací, a tudíž závěry z analýzy plynoucí, nemohou být považovány za komplexní. Vyčerpávající analýza přesahuje rozsahové možnosti této diplomové práce. Domnívám se, že by ji bylo vhodné zpracovat v práci rozsáhlejšího charakteru.

Co se týče materiálního rozsahu, Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ochraňuje jedince před úmyslným zbavením života. Úmluva

⁵⁴⁾ UNHRC, de Guerrero Case, § 13.2

⁵⁵⁾ Tamtéž

⁵⁶⁾ Tamtéž

vyčerpávajícím způsobem vypočítává situace, za kterých zbavení života nemá být nahlíženo jako porušení práva na život podle článku 2 EÚLP. Článek 2 stanoví: „Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“ Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při: a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí; b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené; c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury. Materiální rozsah práva na život je dále osvětlen praxí konvencionálního kontrolního mechanismu, jmenovitě předchozí Evropskou komisí pro lidská práva a Evropským soudem pro lidská práva.

V případě *Wolfram v Germany* šlo o zbavení života, ke kterému došlo při uvěznění pěti osob, o kterých bylo známo, že měly v úmyslu spáchat loupežné přepadení banky. Během policejní akce někteří ze zadržovaných odmítali uposlechnout příkazu, aby dali ruce nad hlavu. Poté, co jeden ze spolupachatelů odpálil ruční granát, spustila policie střelbu a dvě ze zadržovaných osob zraněním později podlehly. Komise pro lidská práva ve věci poznamenala, že policie jednala za účelem zákonného zatčení osob a při vlastní sebeobraně proti protiprávnímu násilí. Komise pro lidská práva uzavřela, že článek 2 EÚPL nebyl porušen, a že zbavení života v tomto případě dostalo požadavku absolutní nezbytnosti.⁵⁷⁾

V případě *Ayetkin v Turkey* zastřelil turecký četník řidiče auta poté, co projel místem bezpečnostní kontroly bez požadovaného zastavení. Komise pro lidská práva poznamenala, že i v případě, kdy se jedná o smrt způsobenou neúmyslně musí být naplněn požadavek absolutní nezbytnosti pro dosažení jednoho z dovolených účelů obsažených v článku 2 odst. 2. Turecko argumentovalo tím, že četník střílel na auto, o kterém předpokládal, že je obsazeno teroristy, kteří se snaží vtrhnout za bezpečnostní bariéry. Komise měla za to, že chování řidiče a okolnosti případu, kdy auto jelo vcelku pomalým tempem směrem k místu bezpečnostní kontroly, nenaznačovaly existenci takového stupně hrozby, aby ospravedlnila použití síly, která úmyslně, nebo i neúmyslně vedla k smrtelným následkům. I přes to, že vláda má povinnost bojovat proti terorismu, nezbavuje toto vládu závazků kladených článkem 2 EÚLP. Komise uzavřela, že způsob, kterým v tomto případě byla užitá síla, nenaplnoval požadavky striktní proporcionality a absolutní nezbytnosti, a bylo tak porušeno právo na život ve smyslu článku 2 EÚLP.⁵⁸⁾

⁵⁷⁾ ECHR, *Wolfgram v Germany Case*, 1986

⁵⁸⁾ ECHR, *Ayetkin v Turkey Case*, 1997, § 87

V případě Kelly v the United Kingdom šlo o incident, ve kterém skupina pěti mladých lidí řídila ukradené auto přes bezpečnostní kontrolu v Belfastu. Když se auto přiblížilo k místu bezpečnostní kontroly, prudce zabrzdilo a snažilo se kontrole uniknout. Během těchto manévřů běželi vojáci směrem k autu a požadovali, aby řidič auto zastavil. Řidič pokračoval v pokusu přejet kontrolní bariéru, přičemž způsobil škodu na několika vojenských autech a dvěma vojákům lehká zranění. Poté, co auto kontrolní místo přejelo, vojáci na auto spustili střelbu, při které zabili řidiče a zranili dva spolujezdce. Komise potvrdila, že použitá síla musí být v souladu s požadavky striktní proporcionality a absolutní nezbytnosti a musí směřovat k dosažení legitimního cíle stanoveného v článku 2 odst. 2 EÚLP. Dále komise poznamenala, že důvody, pro které může dojít ke zbavení života jsou taxativní a musí být restriktivně vykládány. V tomto případě byla rovněž střelba vedena úmyslem zabránit domnělým teroristům v dalším průjezdu vozidlem. Byl tedy naplněn důvod zákonného zatčení ve smyslu článku 2 odst. 2 EÚLP. Co se týče požadavku absolutní nezbytnosti, Komise poznamenala, že okolnosti případu vojáky vystavovaly vážnému riziku zranění. Jednání vojáků je také nutno posuzovat s ohledem na události v Severním Irsku, kde jsou teroristické akce „na denním pořádku“. Komise v tomto případě shledala, že použití síly bylo v souladu s EÚLP.⁵⁹⁾

Z rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva (dále jen ESLP) jsou uvedeny případy Andronicou and Constantinou v Cyprus⁶⁰⁾ a McCann et al. v United Kingdom.⁶¹⁾

V případě Andronicou and Constantinou v Cyprus šlo o operaci prováděnou kyperskými speciálními policejními jednotkami s cílem zachránit mladou ženu, která byla držena jako rukojmí a jejíž život byl považován za vážně ohrožen. Po několika hodinách vyjednávání policie uskutečnila ozbrojený útok, který skončil úmyslným zabitím únosce a náhodným zabitím rukojmí. Soud zkoumal, zda byla věnována odpovídající péče zajištění minimalizace rizika ztráty na životech. Soud použil standard odůvodněnosti vzhledem k okolnostem (*reasonableness in the circumstances*) a došel k závěru, že záchranná operace tomuto standardu dostála. Soud poznamenal, že agresivní reakce únosce vyvolala situaci, kdy bylo nutno učinit okamžitá rozhodnutí k odvrácení reálného a bezprostředního nebezpečí pro rukojmí a záchranný tým. Přestože nebyl policejní zásah úspěšný soud shledal, že policie jednala v dobré víře vzhledem k okolnostem, že bylo nutno únosce zabít v zájmu záchrany života rukojmí a jejich vlastních životů a také, že bylo nutno vystřelit po něm opakovaně, aby se zamezilo riziku, že sáhne po zbrani. Soud uzavřel, že použití smrtící síly za okolností, které

⁵⁹⁾ ECHR, Kelly v The United Kingdom Case, 1993

⁶⁰⁾ ECtHR, Andronicou and Constantinou v Cyprus Case, 1997, §§ 191-3

⁶¹⁾ ECtHR, McCann et al. v United Kingdom Case, 1995

splňují požadavek absolutní nezbytnosti z důvodu obrany života oběti a zasahujících jednotek, neporušuje právo na život podle čl. 2 odst. 2 EÚLP.

V případě *McCann et al. v United Kingdom* se jednalo o úmyslné zabití tří příslušníků skupiny IRA britskými SAS jednotkami. Cílem operace bylo zatčení podezřelých a vojáci byli informováni, že se na místě operace nachází výbušnina, která může být odpálena kýmkoliv ze tří podezřelých pomocí zařízení fungujícího na dálku. Když se podezřelí střetli s vojáky, činili pohyby, které mohly být vojáky interpretovány jako možný pokus o detonaci bomby. Vojáci začali okamžitě střílet a úmyslně zabili všechny tři podezřelé. Poté se zjistilo, že podezřelí nebyli ozbrojeni, a ani neměli výbušninu, kterou je možno na dálku odpálit. Podle soudu musí být použitá síla striktně proporcionální k dosažení cíle stanoveného v čl. 2 odst. 2 EÚLP. Soud dále stanovil, že čl. 2 odst. 2 EÚLP primárně nedefinuje případy kdy je dovoleno úmyslně zabít jedince, ale popisuje situace kdy je dovoleno použít sílu, která může vyústit ve zbavení života. Soud dále poznamenal, že použití síly k dosažení cíle vymezeného v čl. 2 odst. 2 EÚLP může být ospravedlněno, i když je založeno na dobré víře vzhledem k daným okolnostem, která se následně ukáže jako chybná. Soud shledal, že akce SAS jednotek byla vykonána v dobré víře, a tak jejich jednání nebylo porušením čl. 2 EÚLP.

Na základě analýzy rozhodnutí komise pro lidská práva ve věcech *Wolfgram v Germany*, *Ayetkin v Turkey* a *Kelly v The United Kingdom* a ESLP v případech *Andronicou and Constantinou v Cyprus* a *McCann et al. v United Kingdom* lze stanovit pro přípustnost zbavení života podle článku 2 EÚLP následující požadavky, které jsou vesměs totožné s požadavky kladenými praxí Výboru pro lidská práva.

Požadavek dostatečného právního základu znamená, že právo na život musí být chráněno odpovídající právní úpravou. Fakt, že vnitrostátní právo striktně nekontroluje a nelimituje okolnosti, za kterých může být osoba zbavena života ze strany státních orgánů konstituuje sám o sobě porušení práva na život podle článku 2 odst. 1. EÚLP.⁶²⁾ Vnitrostátní předpisy musí být veřejně přístupné a použití ozbrojeného násilí musí záležet na pečlivém posouzení okolností včetně povahy spáchaného zločinu a hrozby, kterou podezřelý představuje.

Požadavek nezbytnosti není naplněn a zbavení života porušuje článek 2 EÚPL, není-li absolutně nezbytné, tj. je-li smrt cílené osoby následkem použití síly ze strany státních orgánů, která nebyla striktně proporcionální k dosažení jednoho z legitimních důvodů, uvedených ve druhém odstavci článku 2 EÚLP. Požadavek nezbytnosti lze opět nahlížet ze tří

⁶²⁾ ECHR, *Ayetkin v Turkey Case*, 1997

hledisek, a to kvalitativního, kvantitativního a časového. Co se týče kvalitativního aspektu je zbavení života v rozporu s článkem č. 2 EÚLP, jestliže použití síly takové intenzity, která je s to způsobit smrt člověka, není absolutně nezbytné, tj. legitimního cíle operace může být dosaženo i bez použití potencionálně smrtící síly. Z kvantitativního hlediska je způsobení smrti cílené osoby porušením požadavku absolutní nezbytnosti, jestliže intenzita nebo způsob použití smrtící síly představuje větší ohrožení života, než je absolutně nezbytné k dosažení legitimního cíle.⁶³⁾ Časový aspekt nezbytnosti je porušen, jestliže v moment, kdy k použití síly dochází, tato síla ještě není, nebo už nebyla absolutně nezbytná k dosažení legitimního cíle.⁶⁴⁾

Požadavek proporcionality není naplněn a zbavení života je porušením článku 2 EÚLP, když povaha nebo intenzita konkrétní hrozby není s to ospravedlnit hrozbu, resp. zbavení osoby života, a to bez ohledu na to, zda je objektivně potřebné tuto hrozbu odstranit. Za výraz požadavku proporcionality lze považovat případy vyjmenované v článku 2 odst. 2 EÚPL, kde jsou limitovány důvody, které potencionálně mohou ospravedlnit použití smrtící síly na: obranu každé osoby proti nezákonnému násilí, provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené a zákonně uskutečněnou akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury. Vzhledem k tomu, že tyto důvody jsou vypočteny taxativně a musí být interpretovány restriktivním způsobem, nemůže být důvodem k provedení zásahu samo zbavení života, nýbrž dosažení jednoho z legitimních důvodů zmíněných článku 2 EÚLP. Použití síly tak musí být vždy prostředkem k dosažení legitimního cíle a nikoli cílem samotným.⁶⁵⁾ Jakékoli zbavení života, které nesleduje cíle vymezené v článku 2 EÚLP je z podstaty věci v rozporu s požadavkem proporcionality. Limity stanovené v článku 2 odst. 2 EÚLP však nenahrazují povinnost zhodnotit přiměřenost akce v závislosti na okolnostech konkrétního případu. Například, ani provádění akce s cílem zákonného zatčení nemůže ospravedlnit použití smrtící síly vůči podezřelému, který nepředstavuje konkrétní hrozbu pro život či zdraví a není podezřelý ze spáchání zločinu, a to i v případě, že nepoužití smrtící síly může vést k úniku zatčeného. V případě McCann ESLP⁶⁶⁾ vyjádřil, že aby státy dostály právu na život v souladu s článkem 2 EÚLP, musí být použití síly ospravedlněno nejen na základě litery zákona resp. Úmluvy, ale také s ohledem na imanentní respekt k lidskému životu jako k základní hodnotě.

⁶³⁾ ECtHR, McCann et al. v United Kingdom Case, 1995, § 121

⁶⁴⁾ Tamtéž

⁶⁵⁾ Tamtéž §147

⁶⁶⁾ Tamtéž, §§ 211-214

Byť zbavení života splňuje požadavek absolutní nezbytnosti v rámci okamžitých okolností případu, je zbavení života porušením článku 2 odst. 2 EÚPL, jestliže je výsledkem opatření, které nebylo plánováno, organizováno a kontrolováno, tak aby se v co největší míře minimalizovala nutnost použití smrtící síly, tj. tak aby byl naplněn požadavek prevence.⁶⁷⁾ Vyžadovaný standard však nemůže představovat nerealistické nebo nemožné břemeno pro státní orgány a je nutno jej posuzovat v kontextu okolností konkrétního případu.⁶⁸⁾ S ohledem na to, že jsou protiteroristické operace nevyhnutelně spjaty s rizikem nepřesných informací zpravodajských služeb, je velmi důležité zhodnocení věrohodnosti těchto informací. Zbavení života, ke kterému došlo na základě chybných informací, nicméně vykonané v dobré víře, že je absolutně nezbytné k dosažení jednoho z legitimních cílů v článku 2 odst. 2 EÚPL není, za předpokladu, že je tato chybná víra subjektivně čestná a s ohledem na konkrétní okolnosti daném čase a případě objektivně odůvodněná, porušením článku 2 odst. 2 EÚPL.⁶⁹⁾

II. V Konvergence materiálního rozsahu článku 2 EÚPL a článku 6 MPOPP

Obecný obrázek získaný z tohoto přehledu posudků a rozhodnutí ukazuje, že není žádných nebo téměř žádných podstatných rozporů mezi zbavením života, které je v rozporu s článkem 2 odst. 2 EÚPL a článkem 6 MPOPP. V obou případech mají státy nejen negativní povinnost zdržet se svévolného zasahování do práva na život, ale také pozitivní závazek přijmout všechny přiměřené prostředky k ochraně tohoto práva. V obou případech mají být výjimky z práva na život interpretovány úzce. Státy musí využít všech možných preventivních prostředků, aby snížily na minimální míru nutnost použití smrtící síly. Jakékoli zbavení života vyžaduje dostatečný právní základ ve vnitrostátním právu a musí naplnit požadavky kvalitativní, kvantitativní a časové nezbytnosti, stejně jako proporcionality. Zabití osoby, ke kterému by došlo na základě prověřených, nicméně ve finále chybných informací, není, za předpokladu dobré víry v absolutní nezbytnost použití smrtící síly k dosažení legitimního cíle, porušením práva na život. Zbavení života, které by bylo přípustné podle článku 2 EÚPL, by nemělo být nazíráno jako svévolné ve smyslu článku 6 MPOPP a zbavení života dovolené podle článku 6 MPOPP by nemělo být v rozporu s článkem 2 EÚPL.

⁶⁷⁾ ECHR, Ayetkin v Turkey Case, 1997, § 97

⁶⁸⁾ ECtHR, McCann et al. v United Kingdom Case, 1995 §200

⁶⁹⁾ ECHR, Kelly v The UK Case, 1993, § 200 a potvrzeno v ECtHR, McCann et al. v United Kingdom Case, 1995, § 99

II. VI Derogace práva na život

Je obecně uznáváno, že v době veřejného ohrožení jako je válka nebo jiná situace, která ohrožuje nezávislost nebo bezpečnost, mohou státy přijmout opatření derogující některé lidskoprávní závazky, a to v rozsahu a pouze po dobu, kdy trvá mimořádná situace. MPOPP obsahuje derogační klauzuli v článku 4 odst. 1: „*Je-li za mimořádné situace, která je úředně vyhlášena, ohrožen život národa, mohou státy, smluvní strany Paktu, přijmout opatření zmírňující jejich závazky podle Paktu v rozsahu, který si vyžádají potřeby takové situace za podmínky, že tato opatření nejsou v rozporu s jejich jinými závazky podle mezinárodního práva a neznamenají diskriminaci podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství nebo sociálního původu*“. Odstavec druhý potom dodává, že se podle tohoto ustanovení se nelze odchýlit od článků 6, 7, 8 odst. 1 a 2, 11, 15, 16 a 18. Odstavec třetí stanoví informační povinnost. Každý smluvní stát, který použije práva na derogaci musí okamžitě uvědomit prostřednictvím generálního tajemníka OSN ostatní smluvní strany Paktu o ustanoveních, od nichž se odchýlil, a o důvodech, které ho k tomu vedly. Další sdělení učiní stejnou cestou ke dni, kdy tato opatření skončí. Co se týče ochrany před svévolným zbavením života, MPOPP kategoricky vylučuje jakoukoli suspenzi, bez ohledu na okolnosti, včetně extrémních situací jako je ozbrojený konflikt.

EÚLP přistupuje k zákazu derogace článku 2 z poněkud jiného úhlu. V článku 15 EÚLP se stanoví, že v případě války nebo jiného veřejného ohrožení státní existence může každá vysoká smluvní strana přijmout opatření směřující k odstoupení od závazků stanovených v této Úmluvě v rozsahu přísně vyžadovaném naléhavostí situace, pokud tato opatření nebudou neslučitelná s ostatními závazky podle mezinárodního práva. Podle tohoto ustanovení nelze odstoupit od článku 2 s výjimkou úmrtí vyplývajících z dovolených válečných činů a od článků 3, 4, odst. 1 a 7. Rovněž EÚLP zakotvuje informační povinnost stran uvědomit, v případě využití práva na derogaci, generálního tajemníka Rady Evropy o opatřeních, která přijala, o jejich důvodech a rovněž o tom, kdy tato opatření pozbyla platnosti.

Z formálního hlediska je možno od práva na život chráněného EÚLP odstoupit, ovšem, pouze v situacích ozbrojeného konfliktu a v rozsahu dovoleném MHP a striktně vyžadovaném naléhavostí situace. Slovní spojení „úmrtí vyplývajících z dovolených válečných činů“ (... *deaths resulting from lawful acts of war* ...) indikuje, že i v situacích ozbrojeného konfliktu je derogace přípustná pouze pro případy usmrcení, ke kterým dojde v průběhu provádění bojových akcí. Podstatnou roli zde hraje interpretace pojmu válečných činů (*acts*

of war). Budeme-li mít za to, že termín „válka“ naznačuje možnost, že je derogace limitována pouze na mezinárodní ozbrojené konflikty. Pak v rámci vnitrostátních ozbrojených konfliktů, dokonce i během provádění nepřátelských akcí, k derogaci článku 2 EÚLP nedochází. Podle této interpretace je zbavení života, ke kterému dojde během vnitrostátního ozbrojeného konfliktu přípustné, je-li důsledkem použití síly, jejíž intenzita nepřesahuje kritérium absolutní nezbytnosti, a to v operaci, která směřuje k potlačení nepokojů nebo vzpoury. I při aplikaci článku 2 EÚLP na provádění bojových akcí během vnitrostátního ozbrojeného konfliktu by však byla při vyhodnocování absolutní nezbytnosti konkrétního zbavení života zohledňovány extrémní okolnosti dané situace.

Závěrem tedy lze shrnout, že právo na život zaručené v MPOPP a EÚLP vylučuje jakoukoli derogaci bez ohledu na situaci a okolnosti. Tato absolutní nemožnost derogace je součástí pozitivního mezinárodního práva.

II. VII Závěrem

Lze tedy shrnout, že jakákoli cílená likvidace, která není namířená proti vojenským cílům v rámci ozbrojeného konfliktu, je regulována lidskoprávní úpravou. Normy práva lidských práv použití cílených likvidací kategoricky nezakazují, pro aplikaci této metody však kladou výrazná omezení. Aby konkrétní cílená likvidace byla z hlediska lidskoprávní úpravy legální, musí být kumulativně splněny následující požadavky.

Dostatečný právní základ ve vnitrostátním právu, který reguluje použití smrtící síly v souladu s lidskoprávní mezinárodní normativitou. Cílená likvidace nesmí mít charakter trestu, nebo být výlučně preventivní povahy. Cílem takové operace musí být výlučně ochrana lidského života před nedovoleným útokem. Použití cílené likvidace musí být absolutně nezbytné k dosažení cíle, co do časových, kvantitativních a kvalitativních podmínek. Musí představovat metodu ultima ratio a nikoli primární cíl operace, která musí být plánována, připravována a vedena tak, aby byla v co největší míře minimalizována možnost, že dojde k použití smrtící síly.

Předchozí odstavce ukázaly, že právo lidských práv poskytuje relativně jasný právní rámec pro aplikaci metody cílených likvidací. Při dodržení výše uvedených standardů je tedy použití cílených likvidací, byť za velice výjimečných okolností, přípustné. Pokud státy, při aplikaci cílených likvidací, výše uvedeným požadavkům nedostojí hrozí, že protiteroristické operace mohou skončit podkopáním právě těch hodnot, které mají chránit a v jejichž jménu jsou podle praktikujících států prováděny.

III. Cílené likvidace a mezinárodní humanitární právo

III. I Úvodem

Cílem této kapitoly není zevrubný popis problematiky mezinárodního humanitárního práva (dále také MHP). V dalším textu bude pojednáno zejména o těch aspektech mezinárodního humanitárního práva, které jsou relevantní pro aplikaci cílených likvidací.

Pojem mezinárodního humanitárního práva se prosadil po druhé světové válce, a to zejména z podnětu představitelů Mezinárodního výboru Červeného kříže (dále také MVČK). MVČK definoval mezinárodní humanitární právo jako: „*soubor mezinárodních norem smluvního i obyčejového původu, jejichž specifickým úkolem je řešit humanitární problémy přímo vyplývající z válečných konfliktů, ať už mezinárodních nebo vnitrostátních, omezovat z humanitárních důvodů právo stran v konfliktu používat prostředky a způsoby vedení boje a chránit osoby a objekty, jež jsou, nebo by mohly být konfliktem zasaženy.*“⁷⁰⁾ Tímto MVČK zahrnul pod MHP jak právo haagské, tak právo ženevské.

Vedle tohoto pojetí je také možné setkat se s užším vymezením, které redukuje MHP jen na úpravu ochrany obětí ozbrojených konfliktů, tedy na právo ženevské. Zastáncem tohoto pojetí byl i Jean Pictet, jeden z představitelů MVČK a průkopníků pojmu MHP.

Vedle výše uvedených dvou definic uvádí někteří autoři i vymezení širší, podle kterého MHP představuje soubor mezinárodně právních opatření, jež zajišťují respektování a plný rozvoj jednotlivce. Toto pojetí se tak vztahuje nejen na právo haagské a ženevské, ale i na oblast práva lidských práv.⁷¹⁾ Tendence spojovat právo lidských práv a mezinárodní humanitární právo do jedné oblasti mezinárodního práva se začala objevovat v publikacích autorů ze šedesátých a sedmdesátých let, tj. až v posledních desetiletích. Někteří autoři tak zastřešují MHP a PLP pojmem humanitárního práva⁷²⁾ nebo práva lidských práv.⁷³⁾ Vzhledem k tomu, že oba tyto systémy prošly odlišným vývojem, byly v minulosti striktně oddělovány.

Sbližování mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv je možné datovat ke konci šedesátých let dvacátého století. Na mezinárodní konferenci OSN o lidských právech, která se konala v roce 1968 v Teheránu, byla přijata rezoluce XXIII s názvem

⁷⁰⁾ Le droit international humanitaire, CICR, Geneve, 1999, s. 4

⁷¹⁾ Bílková, V. Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu Beroun, Univerzita Karlova v Praze, 2007,

⁷²⁾ Tamtéž

⁷³⁾ Robertson, A. H. Human rights as the basis of the international humanitarian law, 1970

„Lidská práva za ozbrojeného konfliktu“, která poukázala na vzájemné vazby mezi oběma systémy. V rovině kodifikační se trend sblížení těchto systémů projevil zejména v Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám z roku 1977, přičemž článek 75 Dodatkového protokolu I a článek 4 Dodatkového protokolu II v mnohém odrážejí nederogovatelná práva obsažená v článku 4 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

V oblasti lidskoprávní je sblížení patrné například v Úmluvě o právech dítěte⁷⁴⁾ z roku 1989, která v článku 38 mluví o ochraně dětí za ozbrojeného konfliktu, a také v opčním protokolu k této úmluvě o zapojování dětí do ozbrojeného konfliktu.⁷⁵⁾ Tendence ke sblížení potvrzují i některé nezávazné dokumenty. Jde například o rezoluce Valného shromáždění OSN o stavu lidských práv v jednotlivých zemích světa, zprávy zvláštních zpravodajů, rezoluce a doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy vydané v souvislosti s válkou v Čečensku.⁷⁶⁾ Právo lidských práv i humanitární právo mají řadu totožných prvků. Oba systémy vycházejí z principů nezrušitelnosti základních práv a nediskriminace. Jsou zde však i rozdíly, například právo lidských práv zaručuje právo na život všem, kdežto humanitární právo považuje zabití kombatanata během vojenské akce za legální. Rozdíly jsou zřetelné i v nástrojích a principech, které jsou pro daný systém specifické, například pro oblast humanitárního práva zásada rozlišování.

III. II Ozbrojený konflikt – definice a klasifikace pojmu

Pojem mezinárodního ozbrojeného konfliktu vymezuje společný článek 2 Ženevských úmluv (dále také ŽÚ). Podle odstavce prvního se za ozbrojený konflikt považují všechny případy vyhlášené války nebo jakéhokoli jiného ozbrojeného konfliktu vzniklého mezi dvěma nebo více vysokými smluvními stranami, i když válečný stav není jednou ze stran uznáván. Ženevské úmluvy jsou aplikovatelné, jakmile fakticky započne nepřátelství. Dojde-li mezi dvěma státy k použití ozbrojené síly, jedná se o mezinárodní ozbrojený konflikt ve smyslu článku 2 ŽÚ, a to bez ohledu na délku trvání situace nebo nutnost vyhlášovat válečný stav. Z hlediska aplikace Ženevských úmluv, není ani podstatné, zda státy uznávají svoji existenci. V roce 1995 toto pojetí potvrdil Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii v případě Tadič.⁷⁷⁾ Článek 2 odst. 2 ŽÚ pojem rozšířil o případy částečné nebo úplné okupace celého území smluvní strany, a to i pro případy, kdy se tato okupace neseťká s řádným vojenským

⁷⁴⁾ Úmluva o právech dítěte, 104/1991 Sb.

⁷⁵⁾ 1. opční protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů, publikován pod č. 45 č. 45/2003 Sb.m.s

⁷⁶⁾ Rezoluce PS Rady Evropy 1227/2000

⁷⁷⁾ ICTY, Prosecutor v Tadič, § 70.

odporem. K použití síly v tomto případě nemuselo dojít, ale celé území nebo jeho část je fakticky vojensky obsazena jinou smluvní stranou. Podle článku 42 Haagské úmluvy z roku 1907 se území považuje za okupované, jakmile se dostane do moci nepřátelské armády. Co se týče přistoupení k nepřátelství je agresor stranou, která jedná protiprávně a protistrana potom vykonává své subjektivní právo na jeho donucení k ukončení onoho protiprávního jednání. Během samotného konfliktu jsou nepřátelské strany v rovném postavení, obě strany jsou totiž povinny jednat v souladu s normami práva ozbrojených konfliktů.⁷⁸⁾

Smluvní mezinárodní humanitární právo je zastoupeno řadou mezinárodních instrumentů, které uceleně upravují určitou oblast humanitárního práva, nebo se zaměřují pouze na některé specifické aspekty. Co se týče rozsahu aplikace smluvního humanitárního práva, jsou stranami Ženevských úmluv téměř všechny státy. Účast států už není tak silná v případě Dodatkových protokolů.

Vedle smluvní normativity mají pravidla práva ozbrojených konfliktů také obecně platný obyčejový charakter. Lze mít za to, že jak haagská, tak ženevská smluvní úprava tvoří obsahovou součást platného obecného mezinárodního práva. V případě norem haagského práva toto potvrzuje i rozsudek norimberského Mezinárodního vojenského tribunálu, ve kterém tribunál požadoval použití haagských úmluv i vůči státům, které nejsou smluvními stranami. Na pravidla obsažená v haagských úmluvách, respektive na zákony a obyčeje platné v mezinárodních ozbrojených konfliktech, odkazuje i Římský statut mezinárodního trestního soudu. Normy obsažené v Ženevských úmluvách i v jejich protokolech jsou také obecně platným právem. Role obecně platné obyčejové normativity nabývá na důležitosti zejména v souvislosti s mírou účasti států na některých humanitárněprávních smluvních instrumentech, například Dodatkových protokolech a s relativně kusou úpravou vnitrostátních ozbrojených konfliktů obsaženou ve smluvní úpravě.

Postupně vznikaly studie, které se pokoušely o sebrání obyčejových pravidel mezinárodního humanitárního práva. Jednu z nich představuje studie Mezinárodního výboru Červeného kříže z roku 2005.⁷⁹⁾ Ve dvou svazcích je zachyceno 161 obyčejových pravidel. První svazek obsahuje výčet a stručné odůvodnění pravidel. Druhý svazek pak má dokázat obyčejovou povahu ustanovení obsažených v první části. Tato soukromá kodifikace obyčejového humanitárního práva v mnohém pomáhá k renesanci obyčeje v kontextu MHP.

⁷⁸⁾ Existuje však i názor odlišný, viz. Seidl-Hohenveldern I., Mezinárodní právo veřejné, Praha, 1999, s. 347

⁷⁹⁾ Henckaerts, J.-M. – Doswald-Beck, L. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules. Henckaerts, J.-M. – Doswald-Beck, L. Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice. Part I. Henckaerts, J.-M. – Doswald-Beck, L. Customary International Humanitarian Law. Volume II: Practice. Part II.

Ve snaze prokázat obyčejovou povahu těchto pravidel, se však výše uvedená studie v některých případech dostává až za hranice platného práva a místo popisu platných pravidel pojímá problematiku z pohledu de lege ferenda. I přes tuto skutečnost, a při jejím uvědomění, patří tato studie k jednomu ze zdrojů, ze kterých bude tato diplomová práce v následujících stránkách vycházet.

Konfliktní situace je možno klasifikovat mnoha způsoby. Jedním z nich je členění na ozbrojené konflikty regulované MHP a vnitřní nepokoje a napětí, které jsou regulovány lidskoprávní úpravou. Ozbrojené konflikty je možno členit na mezinárodní a vnitrostátní.

Mezinárodní ozbrojené konflikty zahrnují mezistátní konflikty, boje za národní osvobození a zmezinárodněný konflikt. Právní regulaci v rámci humanitárního práva zajišťují čtyři Ženevské Úmluvy z roku 1949, dodatkový protokol I. Z roku 1977 a další smluvní a obyčejové prameny. Mezistátní konflikty probíhají mezi vysokými smluvními stranami, tj. suverénními státy. Příkladem je konflikt mezi Irákem a Kuvajtem, koalice států proti Afganistánu a Iráku. Boje za národní osvobození jsou ve smyslu článku 1 odst. 4 Dodatkového protokolu I „*ozbrojené konflikty, ve kterých národy bojují proti koloniální nadvládě, cizí okupaci či rasistickému režimu za účelem uplatnění svého práva na sebeurčení, jak je zakotveno v chartě OSN a v deklaraci zásad mezinárodního práva, upravující přátelské vztahy a spolupráci mezi všemi státy v souladu s chartou OSN*“. Boje za národní osvobození byly původně řazeny do kategorie vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Dnes zařazení bojů za národní osvobození do kategorie mezinárodních ozbrojených konfliktů vyjadřuje čl. 1 odst. 4 Dodatkového protokolu I. Ozbrojená skupina povstalců se v souladu s čl. 1 odst. 4 Dodatkového protokolu I může, ve třech stanovených případech - bojují-li proti koloniální nadvládě, cizí okupaci a nebo rasistickému režimu, přeměnit v hnutí za národní osvobození a získat tak oprávnění k uplatňování práva na sebeurčení i za použití síly. Zařazení bojů za národní osvobození do kategorie mezinárodních ozbrojených konfliktů však vyvolává několik otázek. První otázkou je, zda je tento výčet případů taxativní, nebo je možné rozšiřovat důvody pro které je možno ozbrojenou skupinu považovat za hnutí za národní osvobození. Dalším problémem je přesné vymezení těchto pojmů. Nesporné je to, že v těchto případech je nutné prohlášení organizované skupiny, resp. orgánu, který reprezentuje národ bojující za osvobození, že bude uplatňovat Ženevské Úmluvy a Dodatkový protokol I. Členové organizovaných skupin tímto dostávají privilegia legálních kombatantů. Do režimu mezinárodních ozbrojených konfliktů ovšem spadají pouze boje proti cizí nadvládě, boje ozbrojených skupin mezi sebou, tj. občanskou válku je nutno nahlížet v rámci prizmatu konfliktů vnitrostátních.

Zmezinárodněné konflikty představují konflikty, které měly primárně vnitrostátní ráz. Jejich povaha se však modifikovala z důvodu proměny charakteru účastníků nebo projevem uznání za bojující stranu. Nadále se pak na daný konflikt aplikují normy použitelné pro mezinárodní ozbrojený konflikt, nebo se aplikují normy upravující mezinárodní a vnitrostátní konflikty paralelně.

Vymezení pojmu vnitrostátního konfliktu ztěžuje absence jasné a všeobecně platné definice. Lze rozlišovat přinejmenším dva typy vnitrostátních ozbrojených konfliktů. První zahrnuje konflikty pokryté společným článkem 3 ŽÚ a všemi pravidly smluvními i obyčejovými, která jsou racione materie totožná s článkem 3 ŽÚ. Tento typ vnitrostátních ozbrojených konfliktů může zahrnovat, jak konflikty horizontální, tak vertikální povahy, tj. konflikty, které mohou probíhat buď mezi organizovanými skupinami navzájem, nebo mezi takovou skupinou a vládou. Druhým typem jsou konflikty, které, kromě výše uvedených norem, navíc podléhají Dodatkovému protokolu II. Tyto konflikty jsou jen povahy vertikální. Někteří autoři zmiňují i kategorii třetí, a to konflikty spadající pod čl. 8 Římského statutu. Společný článek 3 Ženevských úmluv pojednává o ozbrojeném konfliktu, jež nemá mezinárodní charakter a vznikne na území některé ze smluvních stran. Z těchto ustanovení samotných nevyplývá mezi jakými stranami se může konflikt odehrávat. Názory na pojmové znaky vnitřních ozbrojených konfliktů se v nauce různí, například D. Schindler požaduje splnění dvou podmínek, a to kumulativně.⁸⁰⁾ Jednak musí jít o nepřátelství uskutečňované ozbrojenou silou, které vykazuje takovou intenzitu, že vláda musí nasadit ozbrojené síly místo policejních jednotek. A jednak nepřátelství ze strany povstalců musí mít kolektivní charakter. Povstalecká skupina musí vykazovat jistý stupeň organizovanosti a být pod vedením, které umožní splňovat minimální humanitární požadavky. V roce 1996 se k pojmu vnitrostátního ozbrojeného konfliktu vyjádřil Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii ve věci Tadic.⁸¹⁾ Za vnitrostátní ozbrojený konflikt bylo tribunálem označeno dlouhodobé ozbrojené násilí mezi vládními jednotkami a organizovanými ozbrojenými skupinami nebo mezi takovými skupinami uvnitř státu.⁸²⁾ Vymezení vnitrostátních konfliktů a jejich aktérů ve smluvních instrumentech MHP je v celku vágní a přístupy doktríny poměrně různorodé. Vnitrostátní konflikty jsou však regulovány i obecně platnou normativitou.

⁸⁰⁾ Schindler, D. T., Jieri, *Laws of Armed Conflicts : A Collection of Conventions, Resolutions, and Other Documents* (4th Revised, Completed Edition, Leiden, , 2004, přístupné na <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10175395>

⁸¹⁾ Prosecutor v Tadic, ICTY, 1996

⁸²⁾ Prosecutor v Tadic, ICTY, 1996

Většina pravidel mezinárodního humanitárního práva se stane aplikovatelnými, jakmile propukne ozbrojený konflikt. Konec jejich aplikace se pak váže ke konci ozbrojeného konfliktu. V tradičním mezinárodním právu se válka zahajovala formálním vyhlášením, jež mělo podobu písemné diplomatické nóty. Nauka se však rozchází v názoru, zda mezinárodní právo obyčejové ukládalo státům povinnost formálně vyhlásit válku před faktickým zahájením nepřátelství. M. Potočný hovoří o dávném obyčeji zavazujícím státy k formálnímu vyhlášení války.⁸³⁾ Naproti tomu, Č. Čepelka existenci takového obyčejového pravidla popírá a dokládá to skutečností, že ve 140 ozbrojených konfliktech, ke kterým došlo v letech 1700 až 1907, bylo sotva 10 případů formálního vyhlášení války nebo nepřátelství. Podle Úmluvy o počátku nepřátelství z roku 1907, měly státy povinnost před začátkem nepřátelství formálně válku vyhlásit, a to buď přímo nebo podmíněně, ultimátem (článek 1). Úmluva také stanovila povinnost vyhlášení války oznámit neutrálním státům (článek 2). I po sjednání této úmluvy však státy běžně zahajovaly nepřátelství bez vyhlášení války. Po 2. světové válce, kdy byl již plně ustálen kogentní zákaz uchýlování se k ozbrojené síle, se vyhlásování války stalo bezpředmětným. Všechny ozbrojené konflikty po 2. světové válce tak začaly bez formálního vyhlášení války. Co se týče přistoupení k nepřátelství je agresor stranou, která jedná protiprávně a protistrana potom vykonává své subjektivní právo na jeho donucení k ukončení onoho protiprávního jednání. Během samotného konfliktu jsou nepřátelské strany v rovném postavení, obě strany jsou totiž povinny jednat v souladu s normami práva ozbrojených konfliktů.⁸⁴⁾ Během ozbrojeného konfliktu mají státy především oprávnění vést ozbrojený konflikt všemi dovolenými bojovými prostředky a metodami a jsou rovněž oprávněny nárokovat dodržování humanitárního práva protější stranou v konfliktu. Tato obecná oprávnění se skládají z celé řady oprávnění dílčích – oprávnění napadat vojenské objekty, internovat válečné zajatce a ničit nepřátelský majetek, pokud to vyžaduje vojenská nezbytnost.

III. III Přípustnost cílených likvidací v rámci mezinárodního humanitárního práva

Přípustnost cílených likvidací bude zkoumána z hlediska zásad kladených normami mezinárodního humanitárního práva na způsob vedení boje. Nauka mezinárodního práva k otázce zásad humanitárního práva přistupuje různě. V učebnici Mezinárodního práva

⁸³⁾ Potočný, M. – Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část, s 437

⁸⁴⁾ Existuje však i názor odlišný, viz. Seidl-Hohenveldern I., Mezinárodní právo veřejné, Praha, 1999, s. 347

veřejného od autorů Č. Čepelky a P. Šturmy není této otázce věnována bližší pozornost. V jiné učebnici Mezinárodního práva veřejného autoři M. Potočný a J. Ondřej mezi tyto zásady zahrnují zásadu válečné účelnosti, zásadu právní regulace války a zásadu humanity.

V dalším textu bude pojednáno o zásadách, jejichž role je v souvislosti s aplikací cílených likvidací zvláště relevantní. Jedná se o zásady rozlišování, lidskosti a vojenské nezbytnosti, proporcionality, prevence, zákaz prohlášení, že nebude dáována žádná milost, zákaz proradnosti a zákaz nebo omezení používání některých zbraní.

III. II. I. Zásada rozlišování

Zásada rozlišování ukládá stranám v konfliktu obecnou povinnost za všech okolností rozlišovat mezi příslušníky ozbrojených sil a civilními osobami a mezi objekty vojenskými a objekty civilními. Normativní zakotvení této zásady je v článku 48 Dodatkového protokolu I. Článek s názvem „Základní pravidlo“ ukládá válčícím stranám povinnost za všech okolností rozlišovat mezi civilním obyvatelstvem a kombatanty a mezi objekty civilními a objekty vojenskými a v souladu s tím vést vojenské operace pouze proti vojenským objektům. Byť, až do sjednání dodatkových protokolů, nebyla tato zásada zakotvena ve smluvních instrumentech humanitárního práva výslovně, bylo ji možné dovodit z celé řady ustanovení. Obyčejovou povahu zásady distinkce potvrdily ve své judikatuře Mezinárodní soudní dvůr⁸⁵⁾ i Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii.⁸⁶⁾ Obyčejovou povahu této zásady potvrdila rovněž studie obyčejového mezinárodního humanitárního práva MVČK.⁸⁷⁾ V souladu se zásadou distinkce musí všechny osoby zahrnuté v ozbrojeném konfliktu rozlišovat mezi těmi, kdo jsou legitimními vojenskými cíli a těmi, kteří toto postavení nemají.

III. II. I. I Kombatanti

Za kombatanty je nutno, v souladu s články 43 a 44 Dodatkového protokolu I a podle Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci, považovat příslušníky ozbrojených sil strany konfliktu, ovšem s výjimkou duchovního a zdravotnického personálu. Za ozbrojené síly jsou pak považovány všechny organizované ozbrojené síly, skupiny a jednotky, které podléhají vedení osob odpovědných za jednání svých podřízených, a to i v případech, kdy je

⁸⁵⁾ Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, §§ 78–79

⁸⁶⁾ Prosecutor v. Tihomir Blaškić, § 180

⁸⁸⁾ Henckaerts, J.-M. – Doswald-Beck, L. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules, s. 3–67

strana zastupována vládou nebo orgánem, který protějšší strana neuznává. Podle Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci jsou za kombatanty považováni příslušníci ozbrojených sil některé ze stran v konfliktu a příslušníci milic nebo dobrovolnických sborů a členové organizovaných hnutí odporu, kteří přísluší k jedné straně v konfliktu a jsou činní na vlastním území nebo mimo ně, i když je toto území obsazeno. Za kombatanty, ve smyslu posledně zmíněné úmluvy, jsou však milice, dobrovolnické sbory a organizovaná hnutí odporu, považována, splní-li následující podmínky: mají-li v čele osobu, odpovědnou za své podřízené, mají-li pevný rozeznávací znak viditelný na dálku, nosí-li otevřeně zbraně a šetří-li při svých úkonech zákonů a obyčejů války. Kombatant je oprávněn k přímé účasti na nepřátelských akcích a představuje zároveň i legitimní cíl nepřátelských bojových akcí protistrany. Je-li kombatant zajat, má právo na status válečného zajatce. Pojem kombatanta (potažmo válečného zajatce) není ve výše uvedených ustanoveních vymezen jednoznačně a jednotné nejsou, v této věci, ani názory nauky.

III. II. I. II Civilní obyvatelstvo

Pod kategorií civilního obyvatelstva spadají ty osoby, které nesplňují kritéria pro status kombatanta. Civilisté jsou vyňati z práva účastnit se nepřátelských akcí, s výjimkou situace, kdy se civilní obyvatelstvo při příchodu nepřítele samo od sebe ujme boje proti okupujícímu vojsku. Pro tyto případy postačí nosí-li civilisté otevřeně zbraně a dodržují-li zákony a obyčeje války.

Osoby označované jako teroristy však není možno bez výhrad podřadit ani pod jednu z výše uvedených kategorií. V doktríně a judikatuře se v této souvislosti objevuje kategorie neprivilegovaných bojovníků. Takovými jsou buď kombatanti, kteří porušují MHP nebo civilisté, kteří se přímo účastní na ozbrojených akcích. Takovým osobám pak není přiznán status válečného zajatce. Do této kategorie se řadí i civilisté, kteří se organizují v ozbrojených skupinách, které však nepatří k žádné ze stran konfliktu. Tyto osoby jsou po dobu účasti na nepřátelských akcích legitimním cílem, padnou-li však do rukou nepřítele, pak jim není přiznán status válečného zajatce.

III. II. I. III Státní orgány de iure a de facto

Z hlediska osobní působnosti vystupují jménem státu státní orgány. V této souvislosti je možno rozlišovat kategorie státních orgánů de iure a de facto. Za orgány státu de iure se pokládají všechny osoby, které vnitrostátní právo pověřuje výkonem státní resp. veřejné moci či výkonem některých veřejných funkcí. Státu je přičitatelné jednání jeho orgánů bez ohledu

na to, o jaký typ orgánu se jedná. Státu však lze přičíst pouze takové jednání jeho orgánů, kterého se jako státní orgán ipso facto mohl dopustit, tento prvek je však v případě humanitárněprávních norem modifikován. Jde-li o kogentní pravidla MHP, musí být tato zachovávána za všech okolností a stát odpovídá za jednání, kterých se dopouští příslušníci ozbrojených sil bez ohledu na hodnotu a úkoly, které plní. Otázku jednání státních orgánů, které překročily kompetence svěřené jim vnitrostátním právem, řešil již arbitrážní nálezn ve věci Caire. V tomto případě byla Mexiku přičtena odpovědnost za jednání dvou důstojníků, kteří v rámci úředního jednání překročili jim dané pravomoci.^{30⁸⁸⁾} Toto reflektuje i článek 91 Dodatkového protokolu I, který uvádí, že každá strana bude odpovědná za veškeré činy osob, které tvoří součást jejích ozbrojených sil.

Za orgány státu de facto se pokládají osoby, které fakticky jednají v zájmu státu a s daným státem je pojí dostatečně silné faktické pouto, aniž by však k tomuto jednání měly státem přiznanou pravomoc. Do této kategorie se řadí rozličné jiné, než vládní ozbrojené síly či skupiny, které se účastní nepřátelských akcí. Je tedy o různé vojenské či polovojenské organizace. Status orgánu státu de facto mají většinou i orgány povstaleckého hnutí ve vnitřním konfliktu. Faktické pouto skupiny a státu je dáno skutečností, že příslušníci této skupiny jednají z podnětu či na příkaz daného státu, jakož i v případě, kdy je jednání takové skupiny státem trpěno i přes to, že tento stát disponuje mocenskou kontrolou nad těmito skupinami. Za předpokladu, že stát vykonává nad takovou skupinou alespoň povšechnou mocenskou kontrolu, je státu přičitatelné i jednání těchto skupin učiněné *ultra vires*.

Rozsah zmíněné kontroly řešil i MSD ve věci Nicaragua v USA.⁸⁹⁾ Pokud je faktické pouto mezi těmito jednotkami a stranou v konfliktu, ke které se hlásí, dostatečně intenzívní, budou tyto jednotky vystupovat jako orgány de facto příslušného státu. Pokud by faktické pouto dostatečně intenzívní nebylo, měl by být střet mezi těmito jednotkami a vládními jednotkami zřejmě klasifikován jako vnitřní konflikt. Stát by tedy za jednání příslušníků takových ozbrojených skupin odpovídal jako za jednání osob soukromých.

Ve vnitřním ozbrojeném konfliktu je právní situace jiná. Posouzení právního postavení povstalců představuje v tomto případě složitější problém. Poté, co byl do ženevských úmluv pojat společný článek 3, vznikla otázka, zda pravidla v něm obsažená zavazují i povstalce. Sám článek 3 výslovně stanoví, že jeho ustanoveními bude vázána „každá strana v konfliktu“.

⁸⁹⁾ Nicaragua v United States, 1984. Otázkou bylo zda existuje, vzhledem k hojně finanční podpoře povstalců ze strany USA, mezi Spojenými státy a povstalci ono faktické pouto. MSD vyjádřil, že USA v tomto případě neměly nad operacemi povstalců dostatečně efektivní kontrolu

Protože většina pravidel válečného práva představuje obecné mezinárodní právo obyčejové povahy, jsou těmito pravidly vázáni i orgány povstaleckého a příbuzného hnutí.⁹⁰⁾

III. II. I. IV Činy soukromých osob

Odpovědnost za činy soukromých osob, které nejednají ve jménu nebo z pověření státu, není možné státu přičítat. Stát však i v takovém případě odpovědnost nese, avšak nikoli za jednání těchto osob, nýbrž za zanedbání prevenčních a reparačních opatření, která byl podle obecného mezinárodního práva povinen zajistit pro udržení nebo obnovení mezinárodně požadovaného veřejného pořádku. Toto pojetí však, na rozdíl od návrhu v prvním čtení, neodráží konečné znění Návrhu článků o odpovědnosti států. Článek 11 konečného znění Návrhu článků o odpovědnosti států stanoví, že odpovědnost států v této souvislosti vzniká pouze v případech, kdy se stát s jednáním soukromých osob ztotožní či toto jednání schvaluje. Je otázkou, zda organizovaný ozbrojený nestátní subjekt, který se zapojuje do ozbrojeného konfliktu proti státu, bude nahlížen jako civilista, který může být terčem pouze v takový okamžik, kdy se přímo účastní na nepřátelské akci, nebo se má v tomto případě jednat o neprivilegovaného bojovníka, který může být legitimním cílem nepřátelských akcí po dobu, kdy se těchto akcí účastní. Jak bylo výše uvedeno, padne-li do rukou nepřítele, nemá však neprivilegovaný bojovník nárok na přiznání statusu válečného zajatce.⁹¹⁾ V rozsahu, ve kterém je na tyto osoby pohlíženo jako na civilisty je předmětem diskuze, které aktivity by se měly zahrnout do přímé účasti na nepřátelských akcích, a do jaké míry může být civilista přímo se účastnící nepřátelských akcí přímo napaden. Někteří autoři mají tendenci srovnávat osoby podezřelé z terorismu s legitimními vojenskými cíli.⁹²⁾ Tento přístup však podléhá četné kritice jiných autorů.⁹³⁾ Je-li jednání teroristů doprovázeno souhlasem nebo i pouhým strpěním tohoto jednání ze strany teritoriálního státu, nebo naplňují-li teroristické skupiny kriteria pro zařazení mezi orgány státu *de facto*, nese teritoriální stát, případně jiný vykonavatel územní výsosti, za činy těchto teroristických skupin odpovědnost. Ke vzniku odpovědnosti však nedochází, uplatňuje-li územní suverén proti teroristickým skupinám dosažitelná (*feasible*) preventivní a represivní opatření, či tyto teroristické skupiny operují na území státu bez jeho vědomí. Nelze-li příslušníky teroristických skupin podřadit

⁹⁰⁾ Čepelka, Č. – Šturma, P. Mezinárodní právo veřejné, s. 682

⁹¹⁾ Právní postavení a ochrana neprivilegovaných bojovníků, Sborník studentských prací č. 37

⁹²⁾ Steven R. David, *Fatal Choices*, s. 2, The Begin-Sadat Center for strategic studies

⁹³⁾ Melzer, N. *Targeted killing in International Law*, s. 56

⁹²⁾ Franco-Mexican Claims Commission, Caire, 1929

pod kategorií kombatantů, nepřísluší jim ani ochrana plynoucí z tohoto statusu, například postavení válečných zajatců. Osoby, které nelze podřadit ani pod skupinu kombatantů, ani jako civilisty označuje nauka a judikatura jako neprivilegované bojovníky (*unlawful combatants*). Příkladem mohou být bojovníci Al Kajda zajatí na americké vojenské základně Guantanamo. Podle stanoviska USA nepřísluší těmto bojovníkům Al Kajda ani statut civilistů ani postavení kombatantů, a spadají tedy pod kategorii neprivilegovaných bojovníků, kterým nepřísluší ani ochrana zaručená Ženevskou úmluvou o zacházení s válečnými zajatci, ani jim není přiznána ochrana plynoucí z Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války.⁹⁴⁾ Vzhledem k faktickému mocenskému propojení s povstaleckým hnutím Taliban je zřejmě možné považovat bojovníky Al Kajda za orgán de facto tohoto povstaleckého režimu. Mimo případy žoldnéřů, by podle tohoto přístupu bylo nutno považovat bojovníky Al Kajdy za válečné zajatce. Pokud by však měli mít tito bojovníci Al Kajdy postavení civilistů nesměli by být podle článku 49 Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války deportováni do jiné země. Bez právní relevance je pak skutečnost, zda by byly tyto civilní osoby deportovány na území okupační mocnosti, nebo na jakékoli jiné území. Roli zde hraje to, zda jsou dané civilní osoby pod faktickou kontrolou orgánů okupujícího suveréna.

Samotné Ženevské úmluvy však s kategorií neprivilegovaných nepočítaly. V Dodatkovém protokolu I je naopak stanoveno, že kombatantu, který nenaplnuje podmínky pro setrvání v postavení kombatanta, bude poskytnuta ochrana náležející válečným zajatcům podle Třetí ženevské úmluvy. Pokud by se však na straně teroristů jednalo o osoby, které se účastní ozbrojených akcí pro svůj materiální zisk, nebyla by takovým osobám podle článku 47 Dodatkového protokolu I poskytnuta právní ochrana související se statutem kombatanta resp. válečného zajatce.

III. II. I. V Zákaz zabítí či zranění osoby vyřazené z boje

Ze zásady rozlišování je možno odvodit zákaz zabítí či zranění osoby vyřazené z boje (*hors de combat*). Řád války pozemní z roku 1907 v článku 23 zakázal zabítí nebo zranění „nepřítele zbraně složivšího nebo takového, který nemaje už prostředků k obraně se vzdal na milost a nemilost.“ Dodatkový protokol I toto pravidlo potvrdil a rozvinul. Článek 41 odst. 1 Dodatkového protokolu I stanoví, že osoba, která je uznána, nebo za daných okolností by měla být uznána za osobu vyřazenou z boje, nemůže být předmětem útoku. Odst. 2 posledně jmenovaného protokolu pak pojem osoby vyřazené z boje definuje. Osoba vyřazená z boje

⁹⁴⁾ Kritiku ze strany MVČK i doktríny však vyvolala skutečnost, že mezi neprivilegované bojovníky byli zařazeni i někteří bojovníci Talibanu, kteří patřili k příslušníkům ozbrojených sil v konfliktu

musí vždy splňovat dvě podmínky, a to, že se nedopouští žádných nepřátelských činů a nepokouší se o útěk. Kromě těchto dvou podmínek musí osoba vyřazená z boje dále splnit alespoň jednu ze tří následujících podmínek: je v moci protějšší strany, jasně vyslovila úmysl vzdát se či upadla do bezvědomí nebo je jinak vyřazená z důvodů zranění nebo nemoci.

Voják, který je raněn, ale nadále bojuje, však zůstává legitimním vojenským cílem, který může být napaden. Osobou vyřazenou z boje se stane až tehdy, kdy se v důsledku zranění přestane účastnit bojových operací. Protokol I porušení tohoto zákazu v článku 85 odst. 3 písm. e) označil za vážné porušení a Římský statut Mezinárodního trestního soudu v ustanovení článku 8 odst. 2 písm. b) pokládá za válečný zločin zabití nebo zranění kombatanta, který složil zbraně nebo již nemá prostředky k obraně a vzdává se na milost a nemilost.

III. II. I. VI Zákaz přímého útoku proti chráněným osobám a zákaz nerozlišujících útoků

Z principu distinkce plyne zákaz přímého útoku proti chráněným osobám a zákaz nerozlišujících útoků, to jest útoků, které zasahují jak legitimní vojenské cíle, tak chráněné osoby bez rozlišení. Nerozlišující útok zakazuje Dodatkový protokol I v článku 51 odst. 4. Článek 51 Dodatkového protokolu I. také nerozlišující útok definuje. Za nerozlišující se pokládají útoky, které nejsou zaměřeny na konkrétní vojenské objekty, útoky, při nichž se používají bojové způsoby nebo prostředky, které nemohou být zaměřeny na konkrétní vojenské objekty, nebo útoky, při nichž se používají bojové způsoby nebo prostředky, jejichž účinky nemohou být omezeny v souladu s humanitárním právem. Příkladem nerozlišujících útoků jsou pak útoky bombardováním bez ohledu na použité způsoby nebo prostředky, při nichž se považuje za jediný vojenský objekt řada zřetelně oddělených a rozlišitelných vojenských objektů umístěných ve městě, vesnici nebo jiné oblasti, ve které jsou soustředěny civilní osoby nebo objekty civilního rázu. Dalším příkladem nerozlišujících útoků, jsou ty útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit kolaterální (přidružené, vedlejší) škody, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. Tato definice nerozlišujícího útoku je pokládána za obyčejovou. Dodatkový protokol I pak zahájení nerozlišujícího útoku označil za vážné porušení Ženevských konvencí (článek 85 odst. 3 písm. b) a Římský statut Mezinárodního trestního soudu nerozlišující útok v ustanovení článku 8 odst. 2 písm. b) pokládá za válečný zločin. Rozhodujícím faktorem pro posouzení nerozlišující povahy útoku je úmysl porušitele. Ten nemusí napadat civilní osoby a objekty záměrně, dostačuje, že tomuto dopadu útoků nevěnuje dostatečnou pozornost. I přes fakt, že cílené likvidace jsou z definice namířeny proti konkrétní osobě a nejsou prakticky prováděny

nerozlišujícím způsobem, je tento zákaz, co se týče přípustnosti cílených likvidací, relevantní.

Jak v rámci ozbrojeného konfliktu mezinárodního, tak vnitrostátního zahrnuje kategorie osob chráněných před přímým útokem civilisty, lékařský a náboženský personál a osoby vyřazené z boje (*hors de combat*). Cílená likvidace osob, které patří do těchto kategorií, musí být v souladu se standardy lidskoprávní úpravy. V mezinárodním i ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu, zahrnuje kategorie osob, které neprofitují z vynětí z přímého útoku, členy organizovaných ozbrojených složek nebo skupin patřících ke straně konfliktu, lékařský a duchovní personál a osoby vyřazené z boje, které páchají nepřátelské nebo škodlivé činy navzdory jim přiznané speciální ochraně a rovněž civilisty, kteří se přímo podílejí na nepřátelských akcích.

Pro přípustnost cílených likvidací je signifikantní fakt, že na rozdíl od civilistů, kteří se na ozbrojených akcích sice podílejí přímo, ale způsobem neorganizovaným, spontánním či sporadicky, členové organizovaných ozbrojených sil nebo skupin náležejících ke straně ozbrojeného konfliktu nezískávají ochranu mezi specifickými vojenskými akcemi, ale jsou předmětem přímého útoku po celou dobu, kdy trvá jejich členství ve výše uvedených skupinách.

III. II. I. VII. Přímá účast na nepřátelských akcích

S ohledem na stále vzrůstající účast civilistů na aktivitách úzce spojených s nepřátelskými akcemi je v současnosti aktuální determinace toho, jaké chování zahrnuje přímou účast na nepřátelských akcích, a tedy dočasně zbavuje tyto civilisty ochrany před přímým útokem. V základu koncept přímé účasti na nepřátelských akcích zahrnuje jakýkoli nepřátelský čin, který je speciálně určen k podpoře jedné ze stran ozbrojeného konfliktu tím, že přímo způsobí, a to buď sám o sobě, nebo jako součást konkrétní a koordinované vojenské operace škodu druhé straně.

Koncept přímé účasti zahrnuje mimo tradiční bojové aktivity také konkrétní přípravná opatření, jejichž cílem je provést konkrétní nepřátelský akt, nikoli však obecná přípravná opatření, která pouze směřují ke zjednání příležitosti vykonat zatím nespecifikované nepřátelské činy. Pouhá výroba, pašování, ukrývání, prodej zbraní a jiného vybavení, stejně tak jako nábor a povšechný výcvik osob mohou výrazně podpořit jednání a obecnou vojenskou snahu strany konfliktu. Pokud však tyto činnosti netvoří integrální část konkrétní vojenské operace, nelze taková jednání zahrnout pod přímou účast na nepřátelských bojových akcích. Na druhou stranu, plánování konkrétního, například bombového útoku, příprava, instrukce a transport osob a vybavení v souvislosti se specifickou vojenskou operací, již

budou jako přímá účast na nepřátelských bojových akcích kvalifikováni.

Nejvyšší soud Izraele svým rozsudkem ve věci metody cílených likvidací vyjádřil závěr, že teroristé, kteří se podílejí na nepřátelských akcích, nejsou oprávněni k ochraně zaručené civilistům. Nejvyšší soud potvrdil, že teroristé, kteří se podílejí na nepřátelských akcích nepřestávají být civilisté. Nejvyšší soud však zároveň vyjádřil, že si teroristé svými akty sami upírají aspekt jejich civilního statusu, který jim zaručuje ochranu před vojenským útokem.⁹⁵⁾

Nestátní aktéři jsou často složeni z nedostatečně rozlišených ozbrojených skupin a politických frakcí a mohou se zabývat nejen nepřátelskými aktivitami, ale i sociálními nebo humanitárními činnostmi pro pomoc jisté skupině populace, která je podporuje. Jejich členové se mohou na nepřátelských akcích podílet na trvalé, občasné, dočasné či sporadické bázi a v závislosti na okolnostech mohou být volně ve styku s jinou civilní populací. Tyto skupiny jsou navíc běžně podporovány značným množstvím informátorů, spolupracovníků, překupníků zbraní, výrobců bomb a jiných poskytovatelů služeb, zboží a financí. Skutečnost, že se výše zmíněné kategorie osob běžně pohybují mezi ostatní civilní populací, klade enormní praktické těžkosti spolehlivému rozlišení mezi kombatanty a civilisty, a také mezi civilisty „mírumilovnými“ a těmi civilisty, kteří se přímo podílí na nepřátelských akcích. Tyto praktické problémy mohou vést k mylným zjednodušením. Například tvrzení, že cílená osoba je podezřelá z terorismu a toto ji činí legitimním vojenským cílem. Za prvé, je nutno okolnost, zda je konkrétní osoba podezřelá z terorismu, podložit důkladným vyšetřováním. Za druhé, je samotná kvalifikace osoby jako podezřelé z terorismu, pro přípustnost cílených likvidací v rámci účasti na nepřátelských, irelevantní. Taková kumulace mylných tvrzení může podkopávat jistoty, které mezinárodní právo poskytuje proti svévolnému zabití jedinců rámci účasti na nepřátelských bojových akcích.

III. II. II. Zásada lidskosti a zásada vojenské nezbytnosti

Požadavek vojenské nezbytnosti stranám v konfliktu ukládá obecnou povinnost užívat pouze sílu, která je co do způsobu a intenzity útoku nezbytná pro porážku nepřítele, způsobí co nejmenší možné ztráty a bude jí užito v co nejkratším možném čase. Zásada vojenské nezbytnosti se střetává s jinou zásadou humanitárního práva, a to se zásadou lidskosti. Pro účely této diplomové práce bude zásada lidskosti pojímána jako balancující kritérium zásady vojenské nezbytnosti. Vojenská nezbytnost tedy nemůže obstát, jednak v případech násilí

⁹⁵⁾ Israel, PCATI v Izrael, § 31

páchaného stranou konfliktu jehož důvodem není racionální snaha o vojenskou porážku protivníka, a jednak v případech jednání, která mezinárodní společenství považuje za „nelidská“, například mimosoudní popravu.

III. II. II. I. *Zásada lidskosti*

Většina učebnic mezinárodního práva zásadu lidskosti zmiňuje v souvislosti s „Martensovou klauzulí.“ Jde o ustanovení, které na Haagské konferenci v roce 1899 navrhl člen ruské delegace F. Martens. Podle znění preambule Úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní, zůstávají obyvatelstvo a válečníci, v případech výslovně neupravených mezinárodní smlouvou, pod ochranou a vládou zásad mezinárodního práva, které vyplývají ze zvyklostí mezi civilizovanými národy, ze zákonů lidskosti a z požadavků veřejného svědomí. Ani v případech kdy určité jednání žádná mezinárodní smlouva nezakazuje, nelze obhájit libovůli stran konfliktu. Martensova klauzule byla převzata s drobnými kosmetickými změnami i do článku 1 odst. 2 Dodatkového protokolu I, který stanoví, že v případech, které neupravuje tento protokol nebo jiné mezinárodní dohody, zůstávají civilní osoby a kombatanți pod ochranou a v rámci působnosti zásad mezinárodního práva vyplývajících z ustálených obyčejů, ze zásad lidskosti a z požadavků společenského svědomí.

Zásadu lidskosti je možno pojímat i extenzivněji, jako princip, který chrání základní hodnoty lidské společnosti jako celku i jednotlivců. Mezi konkrétními projevy této zásady se například řadí zákaz užívání určitých bojových prostředků, zvláště těch, které způsobují nadměrná zranění či zbytečné útrapy. Voják, který se vzdal nebo je bezmocný, nesmí být napaden a protistrana s ním musí zacházet lidsky. Zásada lidskosti chrání též civilní osoby, které se nepřátelství neúčastní. Tyto osoby nesmějí být předmětem útoku, a pokud upadnou do moci protistrany, musí se s nimi zacházet lidsky.

III. II. II. II. *Zásada vojenské nezbytnosti*

Z hlediska zásady vojenské nezbytnosti, mohou státy použít takový způsob a stupeň síly, který je nezbytný k podrobení protistrany, a to za použití minimálních ztrát časových a zrát na životě. Aby byl naplněn požadavek vojenské nezbytnosti cílené likvidace, musí operace efektivně přispět k dosažení konkrétní a přímé vojenské výhody. V dané situaci nesmí existovat žádná jiná alternativa, která by vedla k dosažení srovnatelné vojenské výhody bez neopodstatněného zvýšení rizika pro ozbrojené složky nebo civilní populaci. Co se týče intenzity, naléhavosti a stupně nezbytnosti požadovaných pro přípustnost cílených likvidací,

uplatňuje se flexibilní škála, která je závislá zejména na konkrétní úrovni kontroly vykonávané nad situací ze strany státu, který metodu CL praktikuje.

V zásadě je test vojenské nezbytnosti v rámci MHP totožný s testem absolutní nezbytnosti v rámci úpravy lidskoprávní. Rovněž zde se uplatňují hlediska kvalitativní, kvantitativní a časová. Z hlediska kvalitativního musí být k dosažení konkrétní a přímé vojenské výhody nezbytný přímý útok proti konkrétní osobě. Z hlediska kvantitativního je přípustnost cílené likvidace závislá na tom, že není možné dosáhnout ekvivalentní vojenské výhody za použití méně destruktivních prostředků, než je úmyslné zbavení života. A konečně hledisko časové si vyžaduje aby byly, kvalitativní i kvantitativní požadavky zásady vojenské nezbytnosti naplněny v momentě provádění operace.

III. II. III Zásada proporcionality

Zásada proporcionality zakazuje způsobování kolaterálních (přidružených)⁹⁶⁾ škod, které spočívají v náhodném zasažení civilních osob a civilních objektů, za předpokladu, způsobená škoda bude převyšovat předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. Zásada proporcionality zohledňuje skutečnost, že při vedení bojových operací vždy vzniká riziko náhodného zasažení civilních osob a objektů. Na rozdíl od zásady rozlišování není zásada proporcionality výslovně zakotvena, jako základní pravidlo, v žádné mezinárodní úmluvě. Tato zásada se však odráží v celé části IV. Dodatkového protokolu I nazvané „Civilní obyvatelstvo,“ kde je k nalezení v řadě ustanovení.⁹⁷⁾ Zásada proporcionality se promítla i do Protokolu o zákazu nebo omezení použití min, nástrah a jiných prostředků, který je součástí Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní z roku 1980 (článek 3 odst. 3 písm. c). Všechna tato ustanovení požadují poměrování kolaterálních škod s vojenskou výhodou, která musí být konkrétní a přímá. Mezinárodní výbor Červeného kříže vyslovil názor, že pojem konkrétní a přímá vojenská výhoda označuje výhodu, která je podstatná a relativně bezprostřední, a že se naopak nevztahuje na výhodu, která je těžko předvídatelná, nebo se projeví až v delším časovém horizontu.⁹⁸⁾ Obyčejová povaha zásady proporcionality

⁹⁶⁾ V praxi vojensky nejsilnějších států, zejména USA, se pro označení tohoto náhodného zasažení vžil pojem přidružené škody (*collateral damages*)

⁹⁷⁾ Článek 51 odst. 5 písm. b, článek 54 odst. 2 písm. a) a písm. b) a článek 85 odst. 3 písm. b)

⁹⁸⁾ Austrálie, Nový Zéland, Belgie, Kanada, Francie, Německo, Itálie, Nizozemí, Španělsko a Spojené království Velké Británie a Severního Irska učinily při ratifikaci Protokolu I prohlášení, že vojenskou výhodou v kontextu proporcionality je třeba rozumět výhodu, která se má získat z útoku jako celku, nikoliv z jednotlivých částí útoků. Austrálie a Nový Zéland dále prohlásily, že pojem vojenské výhody zahrnuje řadu aspektů, včetně bezpečnosti vlastních sil. Pojem „předpokládaná konkrétní a přímá vojenská výhoda“ podle nich znamená *bona fide* očekávání, že útok relevantně a přiměřeně přispěje k dosažení vojenského cíle.

byla uznána rozhodovací praxí Mezinárodního soudního dvora,⁹⁹⁾ Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii¹⁰⁰⁾ a Meziamerické komise pro lidská práva.¹⁰¹⁾ Obyčejovou povahu této zásady potvrdila i studie obyčejového mezinárodního humanitárního práva MVČK.¹⁰²⁾

Z předcházejících řádek vyplývá, že v rámci ozbrojených akcí, je přípustnost přímého útoku proti osobám předmětem požadavku proporcionality. Cílené likvidace, které jsou vojensky nezbytné a jsou namířeny proti jedinci, který představuje legitimní vojenský cíl, musí být také v souladu s principem proporcionality. Stejně jako pro lidskoprávní oblast, zahrnuje požadavek proporcionality v systému MHP hodnotové posouzení nezávislé a oddělené od podmínek nezbytnosti. Na rozdíl od rámce PLP není primárním zájmem ochrana před svévolným / úmyslným zabitím nebo zraněním způsobeným cíleným osobám samotným, ale kolaterální škoda způsobená civilnímu obyvatelstvu. V rámci humanitárněprávní úpravy princip proporcionality zakazuje cílenou likvidaci osoby, která je legitimním vojenským cílem, jestliže by očekávaná kolaterální škoda byla v nepoměru ve vztahu ke konkrétní a přímé vojenské výhodě anticipované ze smrti cílené osoby. Jestliže princip vojenské nezbytnosti vyžaduje, aby smrt cílené osoby přispěla k dosažení konkrétní a přímé vojenské výhody, a jestliže princip distinkce vyžaduje aby cílená osoba byla legitimním vojenským cílem, pak princip proporcionality poměřuje přínos předpokládané vojenské výhody se závažností očekávané kolaterální škody.

Slabým místem této zásady je otázka hodnot, které jsou poměřovány, tj. kolaterální škody v podobě smrti nebo zranění „mírumilovného“ civilního obyvatelstva s konkrétní a přímou vojenskou výhodou. Je vůbec možné vymezit hodnotu lidského života tak, aby bylo možno usmrcení civilní osoby porovnat s určitou vojenskou výhodou? A pokud ano, jakým způsobem má být hodnota lidského života vymezena? Odpovědi je zřejmě nutno hledat případ od případu.

V praxi států i mezinárodních soudních orgánů se začíná objevovat hledisko rozumného vojenského velitele. V průběhu války v Perském zálivu, ve které USA a Velká Británie společně s několika spojenci napadli Irák s cílem sesadit režim Saddáma Husajna, zasáhla v dubnu 2003 střela z amerického tanku hotel Palestina ve středu Bagdádu, ve kterém byli ubytováni zahraniční novináři. Tři novináři zemřeli a tři byli zraněni. Americké velení

⁹⁹⁾ Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, § 30

¹⁰⁰⁾ Prosecutor v. Milan Martić, §. 18

¹⁰¹⁾ Third report on the human rights situation in Colombia, §§ 77, 79

¹⁰²⁾ Henckaerts, J. M.– Doswald-Beck, L. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules, s. 4

útok zdůvodnilo tvrzením, že z budovy hotelu na spojenecké jednotky pálili iráčtí odstřelovači. Skutečnost, že se v budově nachází odstřelovači, však sama o sobě z hotelu nečiní vojenský objekt, nicméně odstřelovači sami vojenské objekty představují a mohou být protivníkem napadeni. Lze jen obtížně tvrdit, že při palbě z tanku na civilní budovu plnou civilních osob je riziko přidružených škod vyváženo vojenskou výhodou získanou ukončením činnosti několika odstřelovačů. Legalitu útoku by však zřejmě bylo možné obhájit v případě užití ručních zbraní a po předchozím přesném určení polohy ostřelovačů, přestože ani to by riziko zasažení civilních osob zcela nevyloučilo.

Nils Melzer v knize *Targeted killing in International Law*¹⁰³⁾ vymezuje proporcionalitu kolaterální škody způsobené cílenou likvidací v závislosti na relativní vojenské důležitosti cíle, tj. na jeho „vojenské cílové hodnotě“. Vysoce ceněný cíl je s to ospravedlnit větší kolaterální škodu. Tato „vojenská cílová hodnota“ jedinců má záviset na faktorech, jako jejich hodnota, pracovní funkce nebo momentální taktická pozice a může být jako taková proměnná. V praxi použití cílených likvidací jako metody vedení boje často vyústí v náhodné zranění nebo smrt civilního obyvatelstva. Konkrétní a přímá vojenská výhoda získaná z cílených likvidací musí být ohodnocena z perspektivy jediného legitimního důvodu pro vedení válečných operací, kterým je oslabení a převaha nad vojenskými silami nepřítele. Státy, které používají tuto metodu by měli mít na zřeteli fakt, že cílená likvidace nepřítele není sama o sobě důvodem, ale musí být podložena snahou potlačit chování nepřátelské strany, respektive ukončit konflikt. Strategie, které jsou vypočítány tak, že udrží konflikt na nízké intenzitě a přitom jim za oběť padne podstatné množství civilistů za každou cílenou osobu, se jeví být v rozporu se základním principem proporcionality v rámci humanitárně právní úpravy. Vzhledem k tomu, že lze jen stěží najít objektivní kritéria, která by bylo možno použít za všech situací, požadavek proporcionality útoku vždy zůstane delikátní otázkou, pro jejíž determinaci je třeba případ od případu posuzovat existenci dobré víry na straně státu provádějícího nepřátelskou bojovou akci.

III. II. IV Zásada prevence

Právní úprava preventivních opatření se vztahuje na všechny typy vojenských operací (včetně např. guerillové války nebo boje v zastavěné oblasti) a zavazuje všechny státy s různě koncipovanými ozbrojenými silami, které používají rozličné taktiky boje. Preventivní opatření, která je povinen provést vojenský velitel, který plánuje útok proti druhé straně,

¹⁰³⁾ Melzer, N. *Targeted killing in International Law*, s. 404

upravuje článek 57 Protokolu I. Strany konfliktu jsou povinny volit takové prostředky a metody útoku, aby se zabránilo vzniku kolaterálních škod nebo, aby se tyto škody co nejvíce omezily (článek 57 odst. 2 písm. a II). Velitel je povinen nezahájit útok, pokud lze předpokládat, že způsobí kolaterální škody převyšující předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu (článek 57 odst. 2 písm. i). Dále je nutno útok odvolat či přerušit, pokud se stane zřejmým, že objekt není vojenským objektem, který může být napaden, nebo že by útok mohl způsobit kolaterální škody převyšující předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu (článek 57 odst. 2 písm. b). Mezi povinnostmi preventivní povahy patří rovněž varování civilního obyvatelstva (článek 57 odst. 2 písm. c). Povinnost poskytnout varování se vztahuje pouze na útoky, jež mohou postihnout civilní obyvatelstvo. To ovšem za předpokladu, že toto „okolnosti dovolí“. Bere se tak ohled na to, že u určitých útoků může prvek překvapení hrát mimořádnou úlohu. Pokud je možné stejné vojenské výhody dosáhnout napadením několika vojenských objektů, jsou strany konfliktu povinny vybrat ten objekt, jehož napadení znamená nejmenší nebezpečí vzniku kolaterálních škod (článek 57 odst. 3). Vojenští velitelé mají, v tomto směru, povinnost přijímat veškerá dostupná (*feasible*) opatření. Při ratifikaci Dodatkového protokolu I některé státy učinily prohlášení, že dostupná opatření zahrnují to, co je praktické či prakticky uskutečnitelné s přihlédnutím ke všem aktuální okolnostem, včetně úspěchu vojenské operace a humanitárních ohledů. Je možno shrnout, že vojenští velitelé tak mají povinnost učinit vše dostupné, aby ověřili, že cílem útoku je vojenský objekt (článek 57 odst. 2).

Předcházející řádky ukázaly, přípustnost přímého útoku proti osobě, v rámci ozbrojeného konfliktu, závisí také na požadavku prevence. V zájmu účinnosti požadavků vojenské nezbytnosti, rozlišování a proporcionality, musí státy, které plánují a vykonávají operace cílených operací, vzít v potaz všechna preventivní opatření, aby se vyhnuly, případně minimalizovaly, náhodnou škodu na životě a zdraví civilního obyvatelstva a škodu na civilních objektech. Je tak nutno ověřit, zda cílený jedinec je legitimním vojenským cílem, a zda MHP nečiní tento útok nepřijatelným z jiného důvodu. Je nutno provést všechna dostupná opatření ve volbě použitých prostředků a metod cílených likvidací, s cílem vyhnout se a případně minimalizovat, kolaterální škodu a rovněž je nutno vystříhat se prodlužování plánované operace cílené likvidace, které je spojeno s očekáváním nadměrné kolaterální škody. Jakmile operace začne, musí ti, kdo jsou za provádění operace zodpovědní, učinit vše dostupné ke zrušení nebo pozastavení operace, bude-li zjevné, že cílená osoba není, nebo již není legitimním vojenským cílem, nebo v případě, že lze očekávat, že útok způsobí nadměrnou kolaterální škodu.

Co se týče povinností strany konfliktu vůči jejímu vlastnímu civilnímu obyvatelstvu, mají strany povinnost učinit opatření, k přemístění jednotlivých civilních osob z blízkosti vojenských objektů (článek 58 písm. a) a vyvarovat se umístování vojenských objektů do hustě obydlených oblastí nebo do jejich blízkosti (článek 58 písm. b). V praxi bude rozsah přiměřenosti preventivních opatření záviset na faktorech jako jsou stupeň kontroly nad teritoriem, kde bude cílená likvidace probíhat, volba použitých zbraní, naléhavost operace a riziko, které mohou samotná preventivní opatření nést pro ozbrojené složky nebo civilní obyvatelstvo. I přes provedená preventivní opatření může být situace sporná nebo může při aplikaci metody cílených likvidací dojít k chybnému označení cílené osoby za legitimní cíl. Zda je cílená likvidace konkrétního jedince vojensky nezbytná a zda není v rozporu s jiným požadavkem MHP, musí být posouzeno pro každý jednotlivý případ zvlášť. Důležitou roli zde hraje dobrá vůle ohledně plánování, rozhodování a vedení operace ze strany státu, který cílenou likvidaci provádí. Je-li po uplatnění všech dostupných preventivních opatření pochybné, zda je konkrétní osoba legitimním vojenským cílem, je ve smyslu článku 50/1 Dodatkového protokolu I nutno situaci posuzovat ve prospěch ochrany takovéto osoby. Byla-li vykonána dostupná preventivní opatření, v rámci limitů čestného posouzení situace a na základě okolností konkrétního případu, existuje jistá míra tolerance k chybným závěrům.

Jedním z hlavních problémů spojených s použitím cílených likvidací jako metody vedení nepřátelských akcí je, že takto individualizovaný způsob vedení boje, zaměřený zejména proti nestátním aktérům, kteří se volně pohybují mezi civilním obyvatelstvem vyžaduje výjimečně spolehlivé informace od zpravodajských služeb a je náchylný k chybám a zneužití. V mnoha vnitrostátních ozbrojených konfliktech jsou zapojeni informátoři, spolupracovníci či frakce a gangy poskytující falešné zprávy ozbrojeným složkám, aby vyprovokovaly útok proti nepřátelské skupině nebo jedinci, někdy dokonce pro důvody, které se vůbec nevztahují k ozbrojenému konfliktu. Je tak zvlášť důležité, aby cílené likvidace nebyly založeny na pouhém podezření.¹⁰⁴⁾

III. II. V Zákaz prohlášení, že nebude dáována žádná milost

Prohlášení, že nebude dáována žádná milost zakázal již Řád války pozemní v ustanovení článku 23 písm. d). Římský statut prohlášení, že nebude dáována žádná milost, označuje za válečný zločin v ustanovení článku 8 odst. 2 písm. b (XII). Studie mezinárodního obyčejového humanitárního práva MVČK se jala zpřesnit obsah původního zákazu. Podle

¹⁰⁴⁾ Izrael HCJ, PCATI v Izrael, § 40

výše uvedené studie zakazuje mezinárodní obyčej vydání rozkazu, že nebudou bráni žádní zajatci, hrozbu protivníkovi, že nebudou bráni žádní zajatci a vedení bojových operací na tomto základě.

Účelem ozbrojených akcí není nepřítele zabít, nýbrž jej porazit, a to i za předpokladu, že k dosažení tohoto cíle bude nutné nepřítele zabít. Je tedy zakázáno vydat příkaz, že nebudou žádní přeživší nebo při vedení boje odmítat akceptovat vzdávající se kombatanaty či zabíjet ty, osoby které jsou vyloučeny z boje (*hors de combat*). Skutečnost, zda okolnosti konkrétního případu umožňují zjetí a evakuaci protivníků, kteří jsou *hors de combat* je nerozhodné. Stejný princip se uplatní i vůči praktikám, kdy je nabízena cena za likvidaci konkrétní osoby nebo za její zadržení „živé či mrtvé“. MHP nepřipustí žádnou odchylku z tohoto zákazu. Jakmile cílená osoba naznačuje záměr vzdát se, nebo je z jiného důvodu postavena mimo boj, musí být cílená likvidace zastavena.

Cílená likvidace však nemusí vždy zahrnovat přímý útok pomocí bojových jednotek, ale může být vykonána letecky, tajně nastraženými výbušninami nebo jiným způsobem, který nedává cílené osobě reálnou šanci vzdát se. Toto samo o sobě nemusí znamenat porušení výše zmíněného zákazu. Osoby, které jsou předmětem přímého útoku v rámci bojových akcí, podstupují riziko, že budou zabity, přičemž okolnosti nemusí vždy dovolit protistraně, aby se vzdala. Zákaz prohlášení, že nebude dávana žádná milost zkrátka vyžaduje, aby ozbrojené složky, které cílené likvidace vykonávají, věnovaly pozornost tomu, že se určitá osoba vzdává a aby zastavily jakékoli další útoky proti osobám, které jsou vyřazeny z boje. A to i v situaci, kdy zvolené prostředky a metody nebo jiné okolnosti nedovolují zjetí a evakuaci cílených osob.

III. II. VI Zákaz proradnosti

V rámci MHP je zakázáno zabít, zranit nebo zajmout protistranu pomocí proradnosti. Legální definici proradnosti přinesl Dodatkový Protokol I v článku 37. Za proradné se pokládá jednání, které záměrně podněcuje důvěru protivníka v humanitární právo, a které je vedeno úmyslem tuto důvěru později zradit. Článek 35 demonstrativně uvádí příklady proradných jednání. Jedná se zejména o: předstírání úmyslu vyjednávat pod vlajkou parlamentářů nebo předstírání kapitulace, předstírání neschopnosti v důsledku zranění nebo nemoci, předstírání statusu civilní osoby nebo nekombatanta, předstírání statusu chráněné osoby použitím značek, označení či uniforem Organizace spojených národů, neutrálních států nebo jiných států, které nejsou stranami konfliktu.

Zákaz proradnosti je představován třemi prvky, a to existencí normy humanitárního práva přiznávající ochranu, podněcováním důvěry protivníka, že je zde nárok na takovou ochranu a úmyslu tuto důvěru zradit. Je zakázáno pouze proradné zabití, zranění či zajetí protivníka. Předstírání smrti za účelem záchrany vlastního života jako proradné zakázáno není, avšak předstírání smrti za účelem zabití protivníka již pod zákaz proradnosti spadá. O zakázanou proradnost se nebude jednat ani v případě, kdy voják předstírá status civilní osoby či příslušnost k jiné válčící straně jenom proto, aby si usnadnil pokus o útěk z nepřátelského zajetí.

Je nutno odlišovat proradnost od válečné lsti. Nejsou zakázána jednání, která jsou vedena úmyslem zmást protistranu, ale která nezneužívají důvěry protistrany v souvislosti s ochranou, kterou poskytuje MHP.¹⁰⁵⁾ Dodatkový protokol I pojem dovolené válečné lsti rovněž vymezil. Podle článku 37 odst. 2 se lstí rozumějí takové činy, jejichž účelem je uvést protivníka v omyl nebo jej přimět k nerozvážnému jednání. Tyto činy však nepředstavují porušení norem mezinárodního práva a nejsou ani proradné, neboť nezneužívají protivníkovi důvěry v humanitární právo. Protokol dále uvádí několik příkladů dovolených válečných lstí: použití kamufláže, léčky, předstírané operace a dezinformace.

Praktický dopad zákazu proradnosti v souvislosti s metodou cílených likvidací je výrazný. Používání skrytých technik je aspektem proradnosti, který bude v souvislosti s cílenými likvidacemi, s největší pravděpodobností, relevantní. Zákaz proradnosti neomezuje státy v provádění cílených likvidací založených na principu překvapení, jako jsou neohlášené útoky, umístění výbušných náloží za nepřátelskou linii nebo útoky prováděné z řádně označeného vojenského letadla, avšak za předpokladu, že není snahou vzbudit důvěru protistrany v to, že jednotka, která provádí cílenou likvidaci, požívá ochrany před přímým útokem. Státy, které cílené likvidace provádějí, často používají tajné jednotky, aby využily momentu překvapení. Při aplikaci cílených likvidací může dojít k uplatnění skrytých technik, které, pro účely zabití protistrany, používají předstírání civilního statusu operující jednotky. Operace prováděné výše uvedeným způsobem vážně ohrožují ochranu civilistů a spadají nejen pod zákaz proradnosti, ale byly také činy soukromých osob kriminalizovány Statutem mezinárodního trestního soudu.¹⁰⁶⁾

¹⁰⁵⁾ Rogers, A.P.V. Law on the Battlefield, s. 42–43

¹⁰⁶⁾ Článek 8/2/b,e Statutu MTS

III. II. VII Zákaz nebo omezení používání některých zbraní

Omezení volby bojových prostředků představuje jeden z klasických způsobů zmírnění utrpení, které způsobují ozbrojené konflikty. Bylo sjednáno velké množství úmluv upravujících užití konkrétních bojových prostředků, nicméně celou tuto oblast ovládá několik základních pravidel. Poprvé tato pravidla uceleně vyjádřil Dodatečný protokol I v článku 35. Podle tohoto ustanovení strany v konfliktu nemají neomezené právo volby prostředků a způsobů vedení války. Je zakázáno používat bojové prostředky a metody vedení boje, které by svou povahou způsobovaly nadměrná zranění nebo zbytečné útrapy. Je rovněž zakázáno používat bojové prostředky a metody vedení boje, jejichž cílem je způsobit rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody na životním prostředí nebo u nichž se dá očekávat, že takové škody způsobí.

V roce 1996 Mezinárodní soudní dvůr vydal posudek ve věci legality hrozby jadernými zbraněmi a jejich užití, ve kterém stanovil tři zásady humanitárního práva upravující legalitu užití bojových prostředků. Ze zásady rozlišování vyplývá zákaz užití zbraní, jež nejsou schopny rozlišovat mezi vojenskými a civilními cíly. Je zakázáno užití zbraní, jež způsobují zbytečné útrapy kombatantům nebo jejich utrpení zbytečně zhoršují. Dále jsou zakázány zbraně, jejichž účinky nelze omezit na území válčících stran. Studie mezinárodního obyčejového humanitárního práva MVČK potvrdila obyčejovou povahu těchto základních pravidel s výjimkou zákazu zbraní, jejichž účinky nelze omezit na území válčících stran. MHP tedy zahrnuje řadu pravidel, která zakazují nebo regulují používání jistých zbraní.

Snaha o vymezení pojmů „nadměrná zranění“ a „zbytečné útrapy“ vedla k jejich různým interpretacím. Mezinárodní soudní dvůr v posudku ve věci legality hrozby jadernými zbraněmi a jejich užití dospěl k závěru, že tyto pojmy zahrnují utrpení kombatantů, jež není naprosto nevyhnutelné pro dosahování legitimních vojenských cílů. Studie MVČK a lékařů navrhla čtyři kritéria k určení, zda účinky konkrétní zbraně, jež vyplývají z její konstrukce, svou povahou znamenají nadměrná zranění či zbytečné útrapy. Čím vyšší je vojenská užitečnost bojového prostředku, tím vyšší míru utrpení je mezinárodní společenství ochotno akceptovat.

Dodatečný protokol I z roku 1977 v článku 36 stanoví, že jsou smluvní strany povinny při studiu, vývoji, získávání nebo zavádění nových druhů zbraní určit, zda jejich užití neodporuje mezinárodnímu právu. Posuzování legality zbraní již ve fázi jejich získávání představuje podstatný doplněk základních pravidel podle článku 35 Dodatkového protokolu I.

III. III Závěrem

Předcházející text vede k závěru, že humanitárněprávní úprava metodu cílených likvidací nezakazuje, ale klade výrazná omezení pro její provádění. Aby konkrétní cílená likvidace naplnila požadavky plynoucí z MHP, musí kumulativně splňovat následující podmínky. Cílená likvidace musí být integrální součástí vedení boje v rámci mezinárodního nebo vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Cílená likvidace musí být s to efektivně přispět k dosažení konkrétních a přímých vojenských výhod aniž by existovala stejně účinná alternativa, kde k použití násilí smrtící intenzity nedochází. Cílená likvidace musí být namířena proti osobě, která není chráněna proti přímému útoku. Dále cílená likvidace nesmí být provedena, je-li předpokládána náhodná smrt či zranění osob nebo destrukce objektů chráněných proti přímému útoku, která by byla neúměrná ve vztahu k očekávané konkrétní a přímé vojenské výhodě. Cílená likvidace musí být naplánována a provedena tak, aby se předešlo chybnému vymezení cílené osoby a aby se předešlo nebo přinejmenším minimalizovalo nebezpečí náhodné smrti, zranění nebo destrukce osob a objektů chráněných proti přímému útoku. Od provádění cílené likvidace je nutno upustit, spadne-li cílená osoba do kategorie *hors de combat*, a to bez ohledu na efektivitu případného zajetí a evakuace. Při použití cílené likvidace nesmí docházet k porušování zákazu proradnosti, například tím, že cílená likvidace bude prováděna tajnými silami, které předstírají statut osob vyloučených z přímého útoku s úmyslem zneužít důvěry protistrany. Konečně, cílená likvidace nesmí být prováděna pomocí zakázaných bojových prostředků. Při determinování přípustnosti konkrétní operace cílené likvidace je nutno mít na mysli, že ani za výjimečných okolností, které nastávají v průběhu ozbrojeného konfliktu, nemůže být žádná osoba bez dalšího „zlikvidována“. Toto je relevantní zejména pro případy, kdy státy proklamují, že jsou „ve válce“ se slabě organizovanými nebo utajeně operujícími nestátními aktéry a mohou mít pokušení používat cílených likvidací jako regulérní, někdy téměř výlučné metody vedení boje s nepřítelem. Principem aplikace cílených likvidací by mělo být, v kontrastu s praxí některých států, jejich použití jako metody *ultima ratio*.

Praxe států, která by výše uvedené standardy nerespektovala, může vést k akcím a programovým jednáním, která mají málo společného se základními hodnotami lidskosti, zákazem svévolného jednání a s principy právního státu v boji proti nepřátelské straně ozbrojeného konfliktu.

IV. Cílené likvidace a právo mezinárodní bezpečnosti

IV. I Úvodem

Až do první poloviny dvacátého století byla útočná válka považována za přípustný prostředek pro řešení konfliktů mezi státy. Tento stav se začal měnit po konci první světové války. Pakt Společnosti národů (dále Pakt) z roku 1919 ještě zákaz uchylování se k síle nevyslovil. Naopak, z do té doby volnostního použití síly mezi státy, se na základě Paktu stalo toto použití síly legálním. Pakt totiž v článku 12 stanovil, že použití ozbrojené síly je možné, avšak až po uplynutí tří měsíců od rozhodnutí objektivního orgánu. Rezoluce Shromáždění společnosti národů z roku 1925 použití útočné síly označila za mezinárodní zločin. Prvním dokumentem, který zakotvil odmítnutí války, jako prostředku pro řešení mezinárodních sporů a jako prostředku mezinárodní politiky byl Briand-Kelloggův Pakt (Pařížská smlouva) z roku 1928. Charta OSN pak jednoznačně vyjádřila zásadu nepoužití síly, a to v článku 2 odst. 4.

V rozsahu, ve kterém cílené likvidace zasahují do sféry suverenity jiného státu, závisí jejich mezinárodně právní legalita na předpisech upravujících užití síly mezi státy. Státu přičitatelné zbavení života vykonané ve sféře územní suverenity jiného státu spadá pod kogentní zákaz uchylování se k síle, vyjádřený v článku 2 odst. 4 Charty OSN.

Protiprávnost jednání státu mohou vyloučit okolnosti vylučující protiprávnost. V případě, že tyto okolnosti budou naplněny, vyloučí vznik mezinárodní odpovědnosti daného státu. Mezi okolnosti vylučující protiprávnost se řadí krajní nouze, tíseň, vyšší moc a náhodná událost. V návrhu článků o odpovědnosti států, ve znění prvního čtení i konečného textu, zveřejnila své pojetí této problematiky Komise pro mezinárodní právo. Komise pro MP k okolnostem vylučujícím protiprávnost, kromě výše uvedeného, řadí i protiopatření a sebeobranu.

IV. II Krajní nouze

V případě krajní nouze stát vědomě a úmyslně, k tíži jiného státu, nerespektuje určité pravidlo mezinárodního práva, a to protože sám sebe pokládá za vážně a bezprostředně ohroženého na svém podstatném zájmu. Podle posouzení státu, který jedná v krajní nouzi, zároveň není jiné možnosti jak chránit svůj zájem, než řešením na újmu jiného státu. Stát, který je újmou postižen, je však vzniklou situací nevinný. Krajní nouze je k uplatnění na

obecně platné dispozitivní závazky a závazky smluvní.

Komise pro MP stanovila následující podmínky pro aplikaci krajní nouze. Ze strany státu, který krajní nouzi uplatňuje musí jít o podstatný zájem, tedy i širší zájem, než jen existenční, nicméně takové intenzity, aby zůstal podstatným. Stát aplikující krajní nouzi musí být závažně a bezprostředně ohrožen a právě v důsledku tohoto ohrožení, stát poruší mezinárodní závazek k tíži státu jiného. Zároveň toto řešení musí být jedinou možností jak výše uvedené ohrožení odvrátit. Další podmínkou je, aby stát, který krajní nouzi používá, k situaci sám nepřispěl. Zájem chráněný opatřením v krajní nouzi musí převyšovat nad zájmem státu poškozeného. Institut krajní nouze je možno uplatnit v případě mocenského zásahu na cizím území, a to proti jednotlivcům, soukromým osobám nebo jejich skupinám. Použití krajní nouze je omezeno na případy, kdy tyto osoby ozbrojeným vpádem ohrožují území zasahujícího státu, nebo na území teritoriálního státu ohrožují na životě občany státu zasahujícího, popřípadě i jiné osoby.

Příkladem aplikace institutu krajní nouze, za výše popsané situace, je zásah izraelské tajné služby Mosad k osvobození francouzského dopravního letadla letícího na lince Tel-Aviv – Paříž. Letadlo bylo uneseno do Ugandy a pod výhrůzkou zabití cestujících, požadovali únosci po státu Izrael propuštění palestinských vězňů. Při následné přestřelce na území Ugandy byli všichni únosci zneškodněni a všichni cestující zachráněni.¹⁰⁷⁾

Stav krajní nouze je dán, není-li protistranou zpochybňováno jeho odůvodnění ani vytýkáno jeho zneužití. Jestliže teritoriální stát zpochybňuje nebo se dokonce postaví na odpor, dochází ke změně situace a zákrok přerůstá v ozbrojený střet státních orgánů. I přesto, že stav krajní nouze trvá, střet státních orgánů převáží a pro zasahující stát nastupuje odpovědnost *erga omnes* z porušení kogentního zákazu uchylování se k síle. I kdyby byla mezi státy uzavřena smlouva, ve které by poškozená strana později souhlas projevila, byla by taková smlouva *ex lege*, ve smyslu čl. 52 a 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, absolutně neplatná.

IV. III Tíseň

V případě institutu tísně, není ve vážném a bezprostředním ohrožení stát sám, ale osoba v postavení státního orgánu, přičemž je jednání této osoby státu přiřitatelné. Podle názoru Komise pro mezinárodní právo je zbaveno protiprávnosti to chování orgánu státu,

¹⁰⁷⁾ Čepelka, Č., Šturma, P. Mezinárodní právo veřejné, Praha, Ch. C. Beck, 2008, s. 702

jehož rozhodnutí nerespektovat státní hranici jiného státu a překročit ji bez souhlasu územního suveréna, je odůvodnitelné stavem tísně, tj. motivované snahou o záchranu života svého nebo osob svěřených. Problematika se mění v případě, kdy státní orgán, který z důvodu tísně nerespektuje státní hranici jiného státu, přepravuje nebezpečný náklad, případně jde-li o vojenské vozidlo, plavidlo či letadlo. Je zřejmé, že není možné oddělit otázku záchrany lidského života od problému zbraní na palubě, které mohou mít osudný dopad, na toho, od něhož se pomoc v tísně očekává.

IV. IV Vyšší moc

Koncept vyšší moci se vztahuje k okolnostem, které nastanou mimo kontrolu státu, a tudíž z podstaty věci nemohou ospravedlnit úmyslné a předem promyšlené použití síly mezi státy.¹⁰⁸⁾

IV. V Protiopatření

Protiopatření spočívají v tom, že po neúspěšném pokusu přimět porušitele k jednání o reparaci přistoupí stát k tomu, že rovněž neplní povinnost, jež delikvent porušil. Smyslem je přimět provinilce, aby splnil obsah odpovědnostního právního následku, tedy aby protiprávní chování zastavil, újmu reparoval a obnovil tak vztah předchozí. Primární vztah porušením povinnosti nezankl, nýbrž je doplněn o sekundárně normovaný poměr odpovědnostní. Provinilec tak má povinnost reparovat a vynucování reparace strpět.

Komise nejprve kvalifikovala protiopatření jako legitimní následek protiprávního chování, přičemž se dovolávala se precedentu ve věci *Nauliaa* 1928.¹⁰⁹⁾ Podle komise je závazek, se kterým se protiopatření rozcházejí, závazkem neúčinným, a to proto, že týž nebo jiný závazek byl porušen státem proti němuž protiopatření směřují. V prvním čtení označila Komise protiopatření za legitimní, ale v závěrečném znění použila pouhý popis tohoto jevu a k jeho definování se odhodlala až v komentáři. Zde konstatovala, že pokud splňují protiopatření podmínky, jedná se o výkon práva.

IV. VI Sebeobrana

Sebeobrana se jako institut v pozitivním mezinárodním právu stabilizovala poměrně nedávno. Podnětem k tomu byla i diskuze na půdě Komise pro MP ohledně povinnosti

¹⁰⁸⁾ Articles finally adopted by the International Law Commission on Second Reading, 2001

¹⁰⁹⁾ *Naulilaa*, (Germany v Portugal); 2 Int. 238 Arb. Awards 1013

zastavení protiprávního jednání. Řešilo se, zda tato povinnost vyplývá ze samotné závaznosti primárního pravidla, nebo je až důsledkem pravidla sekundárního, jehož účinky nastupují v případě porušení pravidla primárního. Ve finále bylo přijato druhé řešení. Právní následek nastupující proti narušiteli primární normy nese dvě samostatné povinnosti, a to povinnost vrátit se k dodržování porušovaného pravidla a povinnost odčinit to, co bylo porušením způsobeno.

K vynucení ukončení porušování primární povinnosti slouží, ze strany poškozeného státu, opatření nezbytná k zachování jeho práv. Tato opatření však mohou probíhat jen po dobu, kdy jsou nezbytná a musí být ukončena okamžikem, kdy porušování ustalo. Opatření na ochranu práv jsou nezbytná tam, kde protiprávní chování pokračuje bez ohledu na sekundární pravidlo, které ukládá porušiteli protiprávní jednání ukončit. K donucení lze přistoupit jen v případě nespornosti protiprávního chování a neochoty realizovat odpovědnostní právní následek. Za situace, kdy nastoupila odpovědnost *erga omnes* je však nadbytečné aby popírání trvajících protiprávního činu oddalovalo donucení, třeba procedurou řešení sporu.

Pokud jde o případy porušení kogentního zákazu použití síly, pak je upraveno nikoli jen Chartou, ale i obecným mezinárodním právem, právo na uplatnění opatření nezbytných na ochranu adekvátními prostředky. Sebeobrana, jako opatření k zachování práv, je k uplatnění každým z dotčených států, tedy nejen přímo napadeným státem. Kolektivní sebeobrana musí splňovat náležitosti individuální sebeobrany plus dvě podmínky. Přímá oběť agrese musí veřejně deklarovat, že byla napadena a jiné státy musí o vojenskou pomoc požádat. Státy se v čl. 51 Charty zavázaly, že provedená opatření ihned oznámí Radě bezpečnosti a povedou jen tak dlouho, dokud Rada neučiní opatření, tzn. podnikne akci podle kapitoly 7 Charty, kterou považuje za nutnou k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.

Právo na sebeobranu v případě aktuálního útoku má každý stát. Spornější z pohledu Charty, ale přijatelné z hlediska obyčejového mezinárodního práva, je dovolání se tohoto práva v případě bezprostředně hrozící agrese. Jedná se zde o anticipovanou, tj. v předstihu uplatněnou sebeobranu. Příkladem může být Šestidenní válka zahájená Izraelem v roce 1967 proti Egyptu.

V kontextu diskuse o cílených likvidacích v souvislosti s právem na sebeobranu dominují dvě pojetí. První z nich nahlíží cílené likvidace jako preventivní prostředek proti vůdcům ničemných (*rogue*) států – státní terorismus s cílem, získat z jejich rukou zbraně hromadného ničení. Druhé pojetí přistupuje k cíleným likvidacím, jako k obrannému prostředku proti členům nadnárodních teroristických skupin, které operují z území jiného státu. V obou případech vyvstávají hlavní obtíže ve vztahu k podmínkám ozbrojeného

konfliktu. Většina autorů se shodne na tom, že masivní teroristické útoky nebo útoky menších rozměrů, které se však pravidelně opakují mohou být potenciálně kvalifikovány jako ozbrojené útoky ve smyslu článku 51 Charty.

D. Gross dále zastává názor, že nestátní terorismus je rovněž možno zahrnout pod nepřímou agresi ze strany hostitelského státu. Někteří autoři také interpretují právo na sebeobranu ve světle případu Caroline (1837). Tito autoři došli k závěru, že právo na sebeobranu je s to ospravedlnit vojenské akce vykonávané nejen vůči státům, ale také proti nestátním aktérům, kteří se nacházejí na teritoriu jiného státu, a to zejména v případě, že teritoriální stát selhává v ochraně před přeshraničními útoky těchto nestátních skupin vůči státu, který se brání. Nutnost použití sebeobrany musí být okamžitá, zdrcující a neponechávající žádnou volbu prostředků ani čas na zvažování. Použití síly v sebeobraně musí být přiměřené a proporcionální.

Od tohoto pojetí sebeobrany se liší preventivní, resp. preemptivní sebeobrana, zmiňovaná Národní bezpečnostní strategií USA z roku 2002. Zde není třeba bezprostřední hrozby ozbrojeného útoku, stát se snaží zabránit protivníkovi již ve vývoji prostředků, kterými by mohl být v budoucnu ohrožen. Takto široké pojetí není v souladu s mezinárodním právem. Je možné se o něm bavit v mezích legitimacy v rámci postupu proti mezinárodnímu a státnímu terorismu, ale nemá podklad v platné mezinárodní úpravě. Mnohem problematičtější je tedy otázka přípustnosti preemptivních cílených likvidací, jejichž cílem je předejít ozbrojenému útoku nadnárodní teroristické organizace nebo ničemných (*rogue*) států, přičemž tento útok ani neprobíhá, ani bezprostředně nehrozí nebezpečí tohoto útoku, nicméně je pravděpodobné, že k takovému útoku v blízké budoucnosti dojde.

Zastánci preemptivní sebeobrany v zásadě tvrdí, že Charta neomezila již před tím existující obyčejové právo na sebeobranu. Jako důvod, který má „ospravedlnit“ přípustnost cílených likvidací prováděných již v okamžik, kdy jsou podezřelí porušitelé seznatelní a nikoli až v situaci, kdy plánovaný útok již bezprostředně hrozí nebo právě probíhá, slouží, podle názoru některých autorů (Gross), utajený charakter operací, nadnárodní povaha organizovaných skupin a enormní ničivý potenciál moderního terorismu nebo ničemných (*rogue*) států vybavených zbraněmi hromadného ničení. Zejména autoři ze Spojených států amerických mají tendenci rozšiřovat výklad fráze „v případě ozbrojeného konfliktu“ („*if an armed attack occurs*“) obsaženého v článku 51 Charty, aby tímto ospravedlnili akci konanou v sebeobraně, která je namířena nejen vůči skutečnému nebo bezprostředně hrozícímu užítí síly, ale také vůči pokračujícím hrozbám (*continuing threats*).

Odpůrci preemptivní sebeobrany naopak tvrdí, že v souladu s čistým zněním článku 51 Charty, je jakékoli použití síly před tím, než ke konkrétnímu ozbrojenému útoku dojde nebo jeho nebezpečí bezprostředně hrozí, protiprávní. V případě, že by takto pojatá sebeobrana byla přípustná, vedla by ke svévolnému použití síly založenému na spekulaci. Rizika a svévolnost, zahrnutá v doktríně preemptivní sebeobrany, se projevila v invazi na Irák v roce 2003. Odvolávajíc se na právo na preemptivní sebeobranu, založily Spojené státy americké a Spojené království (resp. koalice) jejich invazi na ne zcela potvrzených faktech, že Irák vlastní zbraně hromadného ničení. Vzhledem k tomu, že se později ukázalo, že se tato tvrzení neshodovala se skutečností, došlo jednáním koaličních sil k porušení článku 2 odst. 4 Charty.¹¹⁰⁾

Jinou otázkou jsou ozbrojená opatření k vynucení ochrany lidských práv. Jedná se o donucení porušitele kogentních zákazů k upuštění od tohoto jednání. Co se týče vynucení satisfakce, neučiní-li tak stát, jež svým chováním založil odpovědnost *erga omnes*, má každý stát mezinárodního společenství, který má provinilou osobu ve své moci, anebo mezinárodní trestní tribunál, právo k trestnímu postihu.

Co se týče zastavení pokračujícího porušování kogentně normované ochrany lidských práv, poprvé se podmínky vytvořily v případě etnických čistek v Jugoslávii – Kosovu 1999. Humanitárně motivovaný zásah v Kosovu nemá oporu v Chartě OSN. Co se týče opory v mezinárodním obyčejovém právu, existuje několik možných právních závěrů. Ozbrojená opatření k vynucení ochrany lidských práv lze považovat za existující právo států, vznikající ještě nestabilizované právo, nikoli legální, ale legitimní akt v případě výjimečné nutnosti, nebo jednání protiprávní.

IV. VII Závěrem

Autoři se obecně shodnou na tom, že provádění cílených likvidací na území jiného státu spadá pod zákaz použití síly vyjádřený v článku 2 odst. 4 Charty. Pokud je mi známo nebyla však zpracována detailní analýza zabývající se potenciálními limity kladenými právem mezinárodní bezpečnosti na volnost států souhlasit s prováděním cílených likvidací na jejich území.

Pravidla užití síly mezi státy určují postavení státu, ale nikoliv osoby, proti které cílená likvidace míří. Například samotná existence okolností podmiňujících použití sebeobranu není dostačující k vyslovení závěru, že určitá operace cílené likvidace byla z hlediska mezinárodního práva legální. Cílená likvidace provedená v sebeobraně nebo krajní nouzi bude splňovat podmínky legality v rámci pravidel mezistátního užití síly, ale nemusí již dostát požadavkům práva lidských práv a práva humanitárního.

Závěr

V rámci boje proti terorismu mohou vyvstat konflikty mezi zájmem státu na maximální účinnosti metod boje proti terorismu a mezi mezinárodním standardem ochrany lidských práv. Jednou z metod, které některé státy v rámci ozbrojených akcí k potlačení terorismu provádějí jsou cílené likvidace. V tomto světle nabývá na zvláštním významu ochrana lidských práv. Legitimní snaha států o potlačení terorismu a zajištění bezpečnosti nesmí ve svých důsledcích vést k porušování lidských práv.

Tato práce vymezuje cílené likvidace jako jednání, která splňují pět kumulativních znaků, a to: užití násilí takové intenzity, že je s to způsobit smrt lidské bytosti, jde o jednání přičitatelné státu, úmysl, a to úmysl přímý, osoba, která je předmětem cílené likvidace, není ve vazbě či jiné formě fyzické dispozice těch, kteří tuto operaci provádějí a cílem operace je konkrétní osoba, nebo skupina osob.

Právní režim je vymezen právem lidských práv, mezinárodním humanitárním právem a potažmo právním rámcem, který určuje kritéria dovoleného použití síly ve vztazích mezi státy. Byť se tyto režimy mohou vztahovat na totožný akt cílené likvidace, každý z nich reguluje užití síly z jiné perspektivy. Pravidla *ius ad bellum* sledují ochranu států, potažmo hodnotí legalitu konfliktu, kdežto cílem práva lidských práv a pravidel *ius in bello* je ochrana jedinců před neoprávněným použitím síly. Za obecný cíl lidskoprávní úpravy lze považovat umožnění svobodného rozvoje jedince za podmínek běžných a mezinárodní humanitární právo pak má jedince, za pomoci minimálních záruk, chránit za podmínek výjimečných, tj. za ozbrojeného konfliktu.

Použití násilí takové intenzity, aby bylo s to způsobit smrt lidské bytosti, musí, v rámci lidskoprávní úpravy, naplňovat požadavky absolutní nezbytnosti, proporcionality, prevence a dostatečného právního základu ve vnitrostátním právu, které reguluje použití smrtící síly v souladu s lidskoprávní mezinárodní normativitou. Co se týče požadavku absolutní nezbytnosti, je užití násilí s úmyslem usmrtit lidskou bytost přípustné jen jako nejkrajnější řešení, v případě, že jiné prostředky nelze důvodně považovat za vhodné k odvrácení hrozící újmy.

Požadavek proporcionality vyžaduje ospravedlnění použití násilí z pohledu závažnosti této hrozby, tedy, aby primárním účelem použití násilí nebylo způsobit smrt cílené osoby, ale zabránit takovému jedinci v dalším útoku či útěku. Proporcionalita se v tomto případě nepoměřuje skrze závažnost činu, který již byl spáchán, ale skrze závažnost konkrétního

nebezpečí, které cílená osoba nadále představuje. V rámci práva lidských práv může být toto násilí použito pouze pro preventivní účely a nikoli jako sankce za již spáchané činy. Někteří autoři v souvislosti s použitím násilí v úmyslu zabít upozorňují na časový aspekt výše uvedené nezbytnosti, konkrétně na požadavek bezprostřednosti, který nedovoluje žádné zdržení v reakci na konkrétní a vážnou hrozbu. Je nutno mít na mysli, že v rámci práva lidských práv připadá použití cílených likvidací v úvahu pouze za velice extrémních okolností, kterými mohou být snaha předejít konkrétnímu a bezprostřednímu nebezpečí smrti nebo vážné fyzické újmy.

Jakákoli cílená likvidace, která není namířená proti vojenským cílům v rámci ozbrojeného konfliktu je regulována lidsko-právní úpravou. Z literatury a rozhodovací praxe soudních a kvazisoudních orgánů je možno dovodit, že standardy pro přípustnost cílených likvidací v mezích lidskoprávní úpravy jsou v zásadě sjednocené a relativně nesporné. Otázky, které vznikají v souvislosti s přípustností státem organizovaných cílených likvidací v rámci práva lidských práv se ve větší míře dotýkají rozsahu aplikace, spíše než interpretace lidskoprávních norem.

Co se týče vojenských operací, existuje shoda v tom, že v zásadě je použití cílených likvidací povoleno, pokud jsou cílené osoby legitimními vojenskými cíli, tedy nepřátelskými bojovníky nebo civilisty přímo se podílejícími na nepřátelských akcích. Podstatnou roli hraje skutečnost, že téměř všechny cílené likvidace jsou namířeny proti nestátním aktérům, a že jsou obecně prováděny v momentě, kdy cílená osoba není zjevně zapojena do aktivního boje. Prvním předpokladem je, že cílené likvidace jsou prováděny za mezinárodního anebo za vnitrostátního konfliktu. Z předchozí analýzy vyplynulo, že mezinárodní ozbrojený konflikt zahrnuje jakýkoli spor mezi státy, který vede k použití jejich ozbrojených složek, i když jedna strana existenci ozbrojeného konfliktu popírá. Není relevantní jak dlouho konflikt trvá, ani jak početné jsou složky ozbrojených sil. Dokonce i menší případy unilaterálního nebo vzájemného ozbrojeného násilí, jako jsou jednotlivé incidenty na hranicích, zajetí, nebo jeden výstřel vedoucí k jedinému zásahu, může být dostačující k aplikaci MHP.

Koncept vnitrostátního ozbrojeného konfliktu zahrnuje všechny situace, dostatečně intenzivního nebo dlouhotrvajícího ozbrojeného násilí mezi organizovanými ozbrojenými silami nebo skupinami bez ohledu na to, kde se nacházejí, pokud nemají mezistátní charakter. V praxi není vždy jasné, zda je možno situaci kvalifikovat jako ozbrojený konflikt.

Z hlediska požadavků na legalitu cílených likvidací, prováděných v rámci ozbrojeného konfliktu, musí tyto operace splnit následující podmínky. Cílená likvidace musí být integrální částí vedení boje v rámci mezinárodního nebo vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.

Cílená likvidace musí být s to efektivně přispět k dosažení konkrétních a přímých vojenských výhod, aniž by existovala stejně účinná alternativa, kde k použití násilí smrtící intenzity nedochází. Cílená likvidace musí být namířena proti osobě, která není chráněna proti přímému útoku. Cílená likvidace nesmí být provedena, je-li předpokládána náhodná smrt či zranění osob nebo destrukce objektů chráněných proti přímému útoku, která by byla neúměrná ve vztahu k očekávané konkrétní a přímé vojenské výhodě. Cílená likvidace musí být naplánována a provedena tak, aby se předešlo chybnému vymezení cílené osoby, a aby se předešlo, nebo přinejmenším minimalizovalo nebezpečí náhodné smrti, zranění nebo destrukce osob a objektů chráněných proti přímému útoku. Od provádění cílené likvidace je nutno upustit, spadne-li cílená osoba do kategorie hors de combat, a to bez ohledu na efektivitu případného zajetí a evakuace. Při použití cílené likvidace nesmí docházet k porušování zákazu proradnosti, například tím, že cílená likvidace bude prováděna tajnými ozbrojenými složkami, které předstírají status osob vyloučených z přímého útoku s úmyslem zneužít důvěry protistrany. Konečně, cílená likvidace nesmí být prováděna pomocí zakázaných bojových prostředků. Předcházející text vede k závěru, že normy humanitárně-právní úpravy metodu cílených likvidací nezakazují, ale kladou výrazná omezení na její provádění.

Primárním cílem této analýzy není najít odpovědi, které korespondují s mými osobními postoji, ale určit, jaký právní stav v dané věci nyní existuje. Následující řádky půjdou za hranice tohoto cíle a v některých případech i za hranice platného práva. K zajištění toho, že státem praktikované metody cílených likvidací zůstanou prostředkem nevybočujícím z hranic pojetí právního státu respektive *rull of law*, je potřeba splnit několik podmínek.

Za prvé, musí být zřejmé, že mezinárodní právo poskytuje jasný a závazný normativní standard, který umožňuje objektivní klasifikaci legality konkrétní operace cílené likvidace. K uplatnění práva je třeba norem dostatečně jasných a obsažených ve formě, která je obecně přijímána jako závazná pro členy daného společenství. Primární otázkou v tomto případě je, zda současné *lex lata* práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva, vycházejíc při tom ze smluvní úpravy, obyčejového práva a obecných principů právních, poskytuje jasné a dostačující standardy pro určení, zda jsou cílené likvidace z hlediska mezinárodního práva legální. Autorka práce má za to, právo lidských práv a mezinárodní humanitární právo poskytuje jasný a dostačující právní rámec pro posouzení legality cílených likvidací.

Pouhá existence normativních standardů ovládajících státem organizované cílené likvidace však není zárukou pro soulad těchto standardů se skutečnou praxí států. V tomto směru je nutné věnovat pozornost detailnímu zkoumání procesních závazků plynoucích z

mezinárodně právní ochrany lidského života. Lidskoprávní závazek vyšetřovat údajná porušení práva na život promptně, důkladně a efektivně, skrze nezávislé a nestranné orgány, nepřestává být aplikován ani během ozbrojeného konfliktu.

Procedurální požadavek je možno považovat za uspokojený pouze v případě, kdy povinnost států vyšetřovat státem organizované cílené likvidace je efektivně implementována.

Co je považováno za legální nemusí být nezbytně posouzeno jako legitimní. Přesněji řečeno, aby bylo normativní paradigma vnímáno jako legitimní, musí toto korespondovat s paradigmatem morálním, které zahrnuje hodnoty a cíle, které si společnost vybrala k řešení otázek a konfliktů vyrůstajících v souvislosti s danou situací. Ideálně by měl legislativní proces zajišťovat, že platné právo je reflexí morálních hodnot zavedených ve společnosti, ve které má být uplatňováno. Státem organizované cílené likvidace jsou však téměř vždy pocíťovány jako hluboce rozrušující a dokonce ani striktní soulad s mezinárodním právem není s to kompletně odstranit téměř instinktivní znepokojení, které způsobují. Za každou státem organizovanou cílenou likvidací stojí morální otázka zda, a pokud ano, za jakých okolností, může být pro společnost legitimní vzít úmyslně život jednoho z jejích členů.

V současném světě je lidský život, a to stále ve vzrůstající míře, považován za hodnotu nejvyšší důležitosti. Cílené zabití zmizelo z rozsahu tolerovaného chování a bylo buď kriminalizováno, a nebo téměř úplně delegováno kolektivnímu a anonymnímu mechanismu státu. Výjimky jsou těmi výjimkami, které potvrzují pravidlo a jsou striktně vázány na situace individuální sebeobrany nebo obrany druhých, ozbrojené konflikty a v některých společnostech na výkon trestu smrti. Každá z těchto výjimek vychází z rozličného argumentačního paradigmatu, který má potlačit morální dilemata, která vyvstávají z úmyslného zbavení života lidské bytosti.

V situaci sebeobrany a obrany druhých se porovnává nezákonnost útoku ve spojení s bezprostřední a absolutní nezbytností obrané akce, v extrému jako ospravedlnění zabití útočníka. Konsekventně sebeobrana a obrana druhých může legitimizovat mezinárodní užití smrtící síly pouze, když je absolutně nezbytná k odvrácení bezprostředního a závažného nebezpečí, které vzniklo na základě nezákonného chování. Naopak, výkon trestu smrti zcela postrádá výše zmíněnou nezbytnost. Představuje formu usmrcení za trest, vykonanou na bezbranné osobě. Výkon trestu smrti tak vyžaduje velice vysoký stupeň morálního ospravedlnění a měl by být, ve společnostech jejichž právní řád tento druh trestu připouští, považován za legální a legitimní pouze, byl-li obviněný shledán vinným ze zvlášť závažného zločinu, a to v řádném, nestranném řízení. Vzrůstající kontroverze v souvislosti s praxí států, které vykonávají trest smrti, ilustruje pokračující vývoj morálních hodnot k ultimátní ochraně

lidského života.

Co se týče ozbrojených konfliktů, je zabití lidských bytostí považováno za odosobněný čin, motivovaný vojenskou nezbytností k dosažení vítězství nad nepřátelskou stranou. K zabití nedochází mezi soukromými osobami z osobních důvodů, ale mezi anonymními agenty znesvářených stran ozbrojeného konfliktu. Bojující jedinec se tak stává legitimním vojenským cílem a náhodná smrt civilního obyvatelstva je racionalizována jako kolaterální škoda. Toto odosobnění směřuje k potlačení morálního dilematu, které vyvstává z často masového rozsahu zabíjení a utrpení v situacích ozbrojeného konfliktu.

Většina států organizovaných cílených likvidací však nespadá pod žádné z těchto argumentačních paradigmat, a nechává tak toto morální dilema neřešené. Za prvé, cílené likvidace představují předem promyšlené zbavení života, které může být jen zřídka ospravedlněno nevyprovokovanou, absolutní a bezprostřední nutností v rámci striktního významu sebeobrany a obrany druhých. Za druhé, jelikož cílené likvidace jsou z definice namířeny proti vybraným jedincům, představují koncepční popření odosobněného kolektivního ozbrojeného konfliktu a často se posouvají nebezpečně blízko k zákazu proradnosti. Konečně, cílené likvidace upírají cíleným osobám presumpci neviny a připravují je o jakoukoli příležitost bránit se v soudním procesu a spadají tudíž hluboko pod minimální standardy vyžadované pro přípustnost výkonu trestu smrti.

Předchozí analýza ukázala, že cílené likvidace jsou, byť ve velmi omezeném rozsahu a za striktního dodržení podmínek aplikace, přípustnou metodou boje proti terorismu, a že mezinárodní právo poskytuje jasné a dostatečné standardy pro používání této metody. Nebezpečí cílených likvidací netkví toliko v cílených likvidacích samých, ale v mylné interpretaci limitů aplikace této metody.

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie a sborníky

- Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo*, sborník Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008
- Bílková V.: *Odpovědnost za ochranu. Nová naděje nebo staré pokrytectví?* Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010
- Bílková V.: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, Beroun, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007
- Čepelka Č., Jílek D., Šturma P.: *Mezinárodní odpovědnost*. Masarykova univerzita Brno, 2003
- Čepelka Č., Šturma P.: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha, C. H. Beck, 2008
- Drulák P.: *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Portál, Praha, 2008
- Hýbnerová S.: *Evropská ochrana lidských práv. Základní dokumenty*. Praha, Karolinum, 1992
- Malenovský J.: *Mezinárodní právo veřejné*, obecná část. 4. vydání, Doplněk. Brno, 2004
- Melzer N.: *Targeted Killing in International Law*. New York, Oxford University Press, 2008
- Ochrana F.: *Metodologie vědy*, Praha, Karolinum, 2009
- Ondřej J., Bílková V., Šturma P.: *Mezinárodní humanitární právo*. Praha, C. H. Beck, 2010
- Potočný M.: *Mezinárodní právo veřejné*, Zvláštní část. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1996
- Scheu H. Ch.: *Právní aspekty boje proti terorismu*. Univerzita Karlova v Praze, 2005
- VII. a VIII. Studentská vědecká konference Mezinárodního práva veřejného*, Univerzita Karlova v Praze, 2006, 2007
- Šturma P.: *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. vyd. Praha, C. H. Beck, 2010
- Šturma P.: *Mezinárodní kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. vyd.. Praha, C. H. Beck, 2003
- Šturma P.: *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha, Karolinum 2002
- Šturma, P., Nováková, J. & al. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. C. H. Beck. Praha. 2003

Internetové publikace

David, S. R. Fatal Choices, s. 2, The Begin-Sadat Center for strategic studies, Bar-Ilan Univerzity, Midleat Security and Policy Studies No. 51, přístupné na <http://www.biu.ac.il/Besa/david.pdf>

Wedgwood, R. On the Legality of targeted assassinations, the Council on Foreign Relations, přístupné na http://www.nytimes.com/cfr/international/slot2_032504.html

Nolte, G. „Preventive Use of Force and Preventive Killings: Moves into a Different Legal Order,“, s. 148, Theoretical Inquiries in Law: Vol. 5 : No. 1, Article 4., 2004, přístupné na <http://www.bepress.com/til/default/vol5/iss1/art4> ke dni 15. 3. 2011

Ennis, D. Preemption Assassination and the War on Terrorism, s. 255, 2005, Campbell Law Review, přístupné na <https://litigationessentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&do id=27+Campbell+L.+Rev.+253> ke dni 15. 3. 2011

Ben-Naftali, O. & Michaeli, K. R. „We Must Not Make a Scarecrow of the Law“, HeinOnline, přístupné na <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/cintl36&div=18&id=&page=>

Gregg, Ashley M., Shoot to Kill – How Far Is Too Far in Protecting Citizens A Comparative Discussion of the Shoot-to-Kill Orders Given in London after the Subway Bombing and Those Given in the Aftermath of Hurricane Katrina, dostupné na <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/psilr25&div=12&id=&page>

Ruys, T. License to kill? State-sponsored assassination under international law, K.U. Leuven Faculty of Law, 2005, přístupné na <https://www.law.kuleuven.be/iir/nl/onderzoek/wp/WP76e.pdf>

Kretzmer, D. Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence?, *European Journal of International Law*, 2005, přístupné na <http://ejil.oxfordjournals.org/search?author1=David+Kretzmer&sortspec>

Doswald-Beck, L. The right to life in armed conflict: does international humanitarian law provide all the answers?, 2006, přístupné na <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/review/review-864-p881.htm>

Schindler, D. T., Jieri, *Laws of Armed Conflicts : A Collection of Conventions, Resolutions, and Other Documents* (4th Revised, Completed Edition, Leiden, ,2004, přístupné na <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10175395>

Judikatura

UN HUMAN RIGHTS COMMITTEE

UNHRC, General Comment no. 31, 2004

UNHRC, General Comment no. 29, 2001

UNHRC, General Comment no. 6, 1982

UNHRC, Suarez de Guerrero v Columbia Case, 1982

UNHRC, Baboeram et al. v Suriname Case, 1984

EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS

ECHR, Wolfgram v Germany Case, 1986

ECHR, Ayetkin v Turkey Case, 1997

ECHR, Kelly v the United Kingdom Case, 1993

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ECtHR, Andronicou and Constantinou v Cyprus Case, 1997

ECtHR, McCann et al. v United Kingdom Case, 1995

INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

ICJ, Legality of the threat of Nuclear Weapons, 1996

ICJ, Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004

ICJ, The Republic of Nicaragua v The United States of America Case, 1

ICJ, Barcelona traction, 1970

ICJ, Case concerning Armed Activities on the Territory of the Congo, 2005

INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA

ICTY, posecutor v Tadic, 1995

ICTY, prosecutor v Blaskic, 2000

ICTY, prosecutor v Furndzija, 1998

INTER - AMERICAN COMMISSION ON HUMAN RIGHTS

IACiHR, Coard et al. v United States, Case, 1999

Mezinárodní dokumenty a další prameny

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli

Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři

Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci

Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I)

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II)

Úmluva o právech dítěte

Opční protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů

Rezoluce PS Rady Evropy 1227/2000

Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Philip Alston, 2010

Definition of Aggression, 14 Dec. 1974

Measures to prevent international terrorism, 9 Dec. 1985

Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty, 21 Dec. 1965

Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and

Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, 24 Oct. 1970

Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind, 1954

The Ad Hoc Committee on International Terrorism, resolution 3034 (XXVII),

Resumé

V rámci boje proti terorismu mohou vyvstat konflikty mezi zájmem státu na maximální účinnosti metod boje proti terorismu a mezi mezinárodním standardem ochrany lidských práv. Jednou z metod, které některé státy v rámci ozbrojených akcí k potlačení terorismu provádějí jsou cílené likvidace. V tomto světle nabývá na zvláštním významu ochrana lidských práv. Legitimní snaha států o potlačení terorismu a zajištění bezpečnosti nesmí ve svých důsledcích vést k porušování lidských práv.

Hlavním výzkumným problémem této diplomové práce je analýza přípustnosti cílených likvidací v současném *lex lata* práva lidských práv, humanitárního práva a pravidel pro použití síly mezi státy. Práce hledá odpověď na otázku: „Jsou cílené likvidace přípustnou metodou boje proti terorismu, a to z pohledu *lex lata* práva lidských práv, humanitárního práva a práva mezinárodní bezpečnosti?“

Pro volbu metodologie práce mi byly inspirací knihy „Vědecká propedeutika pro právníky“ od Viktora Knappa, „Metodologie vědy“ od Františka Ochrany a „Jak zkoumat politiku“ od Petra Druláka.

Stat' se skládá ze čtyř kapitol.

Cíl první kapitoly je deskriptivní povahy a je jím objasnění použité terminologie a obsahu klíčových pojmů. Toto je ovšem cíl jen dílčí, jehož úkolem je připravit půdu pro cíl analytický, kterému se věnuje druhá, třetí a čtvrtá kapitola.

Náplní druhé kapitoly je analýza legality cílených likvidací v rámci úpravy lidskoprávní.

Třetí kapitola zkoumá podmínky legality cílených likvidací v mezích úpravy humanitárněprávní.

Kapitola čtvrtá se věnuje přípustnosti cílených likvidací v rámci práva mezinárodní bezpečnosti.

Právní režim je vymezen právem lidských práv, mezinárodním humanitárním právem a potažmo právním rámcem, který určuje kritéria dovoleného použití síly ve vztazích mezi státy.

Abstract

Within the fight against terrorism, conflicts may arise between the interest of the state to maximize the effectiveness of methods of combating terrorism and the international standard of human rights. One of the methods that some states carry out to combat terrorism is targeted killing. Legitimate effort of states to suppress terrorism and may not lead to violations of human rights.

The thesis aims to answer the question: "Is targeted killing a permissible method of combating terrorism, in terms of the *lex lata* of human rights law, humanitarian law and rules for the use of force between states?"

Regarding the methodology of the thesis I was inspired by the books: "*Vědecká propedeutika pro právníky*" by Viktor Knapp, "*Metodologie vědy*" by František Ochrana and "*Jak studovat politiku*" by Peter Drulák.

The thesis consists of four chapters.

The objective of the first chapter is descriptive. The first chapter should clarify the terminology and content of key concepts.

The content of the second chapter is an analysis of the legality of targeted killings under human rights law.

The third chapter examines the conditions of legality of targeted killings in humanitarian law. Chapter Four deals with the admissibility of targeted killings in the light of law of interstate force.

Through an analysis of treaties, custom, jurisprudence and doctrine, this thesis shows in what circumstances targeted killings may be considered as internationally lawful.

Cílené likvidace jako prostředek boje proti terorismu

Klíčová slova: cílené likvidace, právo lidských práv, humanitární právo, právo na život

Targeted Killing as a Method of Counter – Terrorism

Key words: targeted killing, human rights law, humanitarian law, right to life